

References

- Aalto J, P Pirinen, J Heikkinen & A Venäläinen 2013: Spatial interpolation of monthly climate data for Finland: comparing the performance of kriging and generalized additive models. *Theoretical and Applied Climatology* 112, 99-111.
- Abbott W, 1911: On the classification of British Stone Age industries and some new, little known well marked horizons and cultures. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 41, 458-481.
- Adam A & A Tuffreau 1973: Le gisement paléolithique ancien du Rissori, à Masnuy-Saint-Jean (Hainaut, Belgique). *Bulletin de la Société Préhistorique* 70, 293-310.
- Adam A, 1991: Le gisement paléolithique moyen du Rissori à Masnuy-Saint-Jean (Hainaut, Belgique): premiers résultats, in: Tuffreau, A. (ed.), *Paléolithique et Mésolithique du Nord de la France : nouvelles recherches, II*. Publications du CERP 3, 41-52.
- Adam A, 2002: Les pointes pseudo-Levallois du gisement moustérien Le Rissori, à Masnuy-Saint-Jean (Hainaut, Belgique). *L'Anthropologie* 106, 695-730.
- Aerts-Bijma A, J Lanting J van der Plicht 1999: Een verrassende wending: gecremeerd been blijkt wel ¹⁴C-dateerbaar! *Paleo-aktueel* 10, 64-67.
- Akeret Ö, JN Haas, U Leuzinger & S Jacomet 1999: Plant macrofossils and pollen in goat/sheep faeces from the Neolithic lake-shore settlement Arbon Bleiche 3, Switzerland. *The Holocene* 9, 175-182.
- Aldhouse-Green S, 1995: Pontnewydd Cave, Wales; a later Middle Pleistocene hominid and archaeological site: a review of stratigraphy, dating, taphonomy and interpretation, in: J Bermude (ed.), *Human evolution in Europe and the Atapuerca evidence*. Junta de Castilla y Leon, Valladolid, pp. 37-55.
- Alink GM, 2013: *Beschrijving en analyse van vroeg midden-paleolithische vuursteencomplexen uit de stuwwal bij Soesterberg en Maarn (Midden-Nederland)*. BA Thesis, Leiden University.
- Ambers RKR, 2001: Using the sediment record in a western Oregon flood-control reservoir to assess the influence of storm history and logging on sediment yield. *Journal of Hydrology* 244, 181-200.
- Ameloot-Van der Heijden N, C Dupuis, N Limondin, A Munaut & J-J Puissegur 1996: Le gisement paleolithique moyen de Salouel (Somme, France). *L'Anthropologie* 100, 555-573.
- Amkreutz LW, 2013: *Persistent traditions: a long-term perspective on communities in the process of Neolithisation in the Lower Rhine Area (5500-2500 cal BC)*. Sidestone Press, Leiden.
- Andersen S, 2008: The Mesolithic–Neolithic transition in western Denmark seen from a kitchen midden perspective: A survey. *Analecta Praehistorica Leidensia* 40, 67-74.
- Andersen ST, 1990: Pollen spectra from two early neolithic lugged jars in the long barrow at Bjørnsholm, Denmark. *Journal of Danish Archaeology* 9, 59-63.
- Arts N, 1988: A survey of final Palaeolithic archaeology in the southern Netherlands, in: M Otte (ed.), *De la Loire à l'Oder. Les civilisations du Paléolithique final dans le nord-ouest européen* (= Actes du Colloque de Liège, décembre 1985). BAR International Series 444 (I & II), 287-356.
- Arts N, 2012: Milheeze: A very large Federmesser site on the northern edge of the Peel peat bog (Southern Netherlands) and its environmental and social context, in: MJLT Niekus, RNE Barton, M Street, T Terberger (eds.), *A mind set on flint. Studies in honour of Dick Stapert*. Groningen Archaeological Studies 16, 267-279.
- Ashton N, R Jacobi & M White 2003: The dating of Levallois sites in west London. *Quaternary Newsletter* 99, 25-32.
- Auguste P, 2008: La faune, in: D Cliquet (ed.), *Le site pléistocène moyen récent de Ranville (Calvados - France) dans son contexte environnemental: analyse du fonctionnement d'une aire de boucherie soutirée par un réseau karstique*. ERAUL 119, 75-119.
- Aura JE, VN Villaverde, MG Morales, CG Sainz, J Zilhão & LG Straus 1998: The Pleistocene-Holocene transition in the Iberian Peninsula: continuity and change in human adaptations. *Quaternary International* 49–50, 87-103.
- Baales M, 1996: *Umwelt und Jagdökonomie der Ahrensburger Rentierjäger im Mittelgebirge*. Habelt, Bonn, p. 364.
- Baales M, 1999: Economy and seasonality in the Ahrensburgian, in: SK Kozłowski, J Gruba & LL Zaliznyak (eds.), *Tanged points cultures in Europe* (colloquium Lublin 1993). Maria Curie-Skłodowska University Press, Lublin, pp. 64-75.

- Baales M, 2004: Local and regional economic systems of the Central Rhineland Final Palaeolithic (Federmessergruppen), in: P Crombé & PM Vermeersch (eds.), *The Mesolithic*. BAR International Series 1302, 3-9.
- Bahain J-J, G Gruppioni, C Falguères & J-M Dolo 2008: Datation du remplissage du karst effectuée sur dents de mammifères fossiles par les méthodes RPE/U-Th combinées, in: D Cliquet (ed.), *Le site pléistocène moyen récent de Ranville (Calvados - France) dans son contexte environnemental: analyse du fonctionnement d'une aire de boucherie soutirée par un réseau karstique*. ERAUL 119, 43-48.
- Bakels C, 1981: Neolithic plant remains from the Hazendonk, province of Zuid-Holland, The Netherlands. *Zeitschrift für Archäologie Berlin* 15, 141-148.
- Bakels C, 1986: Akkerbouw in het moeras? *Rotterdam papers* 5, 1-6.
- Bakels C & L van Beurden 2001: Archeobotanie, in: LP Louwe Kooijmans (ed.), *Archeologie in de Betuwe-route. Hardinxveld-Giessendam Polderweg*. Rapportage archeologische Monumentenzorg 83, 325-378.
- Bakels C, L van Beurden & T Vernimmen 2001: Archeobotanie, in: LP Louwe Kooijmans (ed.), *Hardinxveld-Giessendam De Bruin. Een kampplaats uit het Laat-Mesolithicum en het begin van de Swifterbant-cultuur (5500-4450 v. Chr.)*. Rapportage archeologische Monumentenzorg 88, 369-434.
- Bakker MAJ & JJM van der Meer 2003: Structure of a Pleistocene push moraine revealed by GPR: the eastern Veluwe Ridge, The Netherlands. *Geological Society, London, Special Publications* 211, 143-151.
- Balescu S & A Tuffreau 2004: La phase ancienne du Paléolithique moyen dans la France septentrionale (stades isotopiques 8 à 6): apports de la datation par luminescence des séquences loessiques. *Archaeological Almanac* 16, 5-22.
- Barendsen GW, ES Deevey & LJ Gjalenski 1957: Yale Natural Radiocarbon Measurements III. *Science* 126, 909-919.
- Bassinot FC, LD Labeyrie, E Vincent, X Quidelleur, NJ Shackleton & Y Lancelot 1994: The astronomical theory of climate and the age of the Brunhes-Matuyama magnetic reversal. *Earth and Planetary Science Letters* 126, 91-108.
- Bates M, F Wenban-Smith, S Bello, D Bridgland, L Buck, M Collins, D Keen, J Leary, S Parfitt, K Penkman, E Rhodes, C Ryssaert & J Whittaker 2014: Late persistence of the Acheulian in southern Britain in an MIS 8 interstadial: evidence from Harnham, Wiltshire. *Quaternary Science Reviews* 101, 159-176.
- Beekman F, 2006: *De Kop van Schouwen onder het zand: duizend jaar duinvorming en duingebouw op een Zeeuws eiland*. PhD Thesis, University of Amsterdam.
- Beets DJ & AJF van der Spek 2000: The Holocene evolution of the barrier and the back-barrier basins of Belgium and the Netherlands as a function of Late Weichselian morphology, relative sea-level rise and sediment supply. *Netherlands Journal of Geosciences* 79, 3-16.
- Behre K-E, 2007: A new Holocene sea-level curve for the southern North Sea. *Boreas* 36, 82-102.
- Belyaev DK, 1979: Destabilizing selection as a factor in domestication. *Journal of Heredity* 70, 301-308.
- Bender B, 1978: Gatherer-hunter to farmer: A social perspective. *World Archaeology* 10, 204-222.
- Berendsen HJA, 2008a: *De vorming van het land: inleiding in de geologie en de geomorfologie* (5th edition). Van Gorcum, Assen.
- Berendsen HJA, 2008b: *Landschap in delen: Overzicht van de geofactoren* (4th edition). Van Gorcum & Comp. BV, Assen.
- Bergman WA & D van Daalen 2009: *Almere plangebied Ecozone Pampus. Inventariserend veldonderzoek (verkennde fase)*. BAAC-rapport V-09.0066, BAAC BV, Deventer.
- Beug H-J, 2004: *Leitfaden der pollenbestimmung*. Verlag Friedrich Pfeil, München.
- Binford LR, 1968: Post-pleistocene adaptations, in: S Binford & LR Binford (eds.), *New perspectives in archaeology*. Aldine, Chicago, pp. 313-341.
- Binford LR, 1980: Willow Smoke and Dogs' Tails: Hunter-Gatherer Settlement Systems and Archaeological Site Formation. *American Antiquity* 45, 4-20.
- Binford LR, 1989: Isolating the transition to cultural adaptations: an organizational approach, in: E Trinkaus (ed.), *The Emergence of Modern Humans: Biocultural Adaptations in the Later Pleistocene*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 18-41.
- Bittmann F & C Pasda 1999: Die Entwicklung einer Düne während der letzten 12 000 Jahre Untersuchungsergebnisse von Groß Lieskow (Stadt Cottbus) in der Niederlausitz. *Quartär* 49/50, 39-54.
- Bleed P, 2006: Living in the human niche. *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews* 15, 8-10.
- Bleed P & A Matsui 2010: Why Didn't Agriculture Develop in Japan? A Consideration of Jomon Ecological Style, Niche Construction, and the Origins of Domestication. *Journal of Archaeological Method and Theory* 17, 356-370.
- Bliege Bird R, D Bird, B Codding, C Parker & JH Jones 2008: The fire-stick farming hypothesis: Australian Aboriginal foraging strategies, biodiversity and anthropogenic fire mosaics. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 105, 14796-14801.
- Boenigk W & M Frechen 2006: The Pliocene and Quaternary fluvial archives of the Rhine system. *Quaternary Science Reviews* 25, 550-574.

- Bogucki PI, 1988: *Forest Farmers and Stockherders: Early Agriculture and Its Consequences in North-central European*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bohmers A & P Houtsma 1961: De praehistorie, in: *Boven Boorngebied*. Rapport betreffende het onderzoek van het Lânskip-genetysk Wurkforbân van de Fryske Akademy 178, pp. 126-151.
- Bohmers A & A Wouters 1962: Belangrijke vondsten van de Ahrensburgcultuur in de gemeente Geldrop. *Brabants Heem* 14, 3-20.
- Bokelmann K, 1991: Some new thoughts on old data on humans and reindeer in the Ahrensburgian tunnel valley in Schleswig-Holstein, Germany. *CBA Research Report* 77, 72-81.
- Bongers JMG, 2008: *Kraggenburg, Leemringveld (Gemeente Noordoostpolder, Fl.)*. Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek. Steekproefrapport 2008-11/02, De Steekproef, Zuidhorn.
- Bongers JMG, 2009a: *Almere, Bolderweg 38 (Gemeente Almere, Flevoland)*. Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek. Steekproefrapport 2009-03/07, De Steekproef, Zuidhorn.
- Bongers JMG, 2009b: *Almere, Olympiakwartier West 'De Key' (Gemeente Almere, Flevoland)*. Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek. Steekproefrapport 2009-05/04, De Steekproef, Zuidhorn.
- Borsboom AJ, 2003: *Plangebied Hertenkampplaan te Swifterband, gemeente Dronten; een inventariserend archeologisch onderzoek*. Raap-notitie 412, RAAP Archeologische Adviesbureau, Amsterdam.
- Borsboom AJ, 2004: *Plangebied Natuurontwikkeling Leemringveld te Kraggenburg, gemeente Noordoostpolder; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek*. Raap-rapport 1094, RAAP Archeologische Adviesbureau, Amsterdam.
- Bos JA & R Urz 2003: Late Glacial and early Holocene environment in the middle Lahn river valley (Hessen, central-west Germany) and the local impact of early Mesolithic people—pollen and macrofossil evidence. *Vegetation History and Archaeobotany* 12, 19-36.
- Bos JA, F Verbruggen, S Engels & P Crombé 2013: The influence of environmental changes on local and regional vegetation patterns at Rieme (NW Belgium): implications for Final Palaeolithic habitation. *Vegetation History and Archaeobotany* 22, 17-38.
- Bosch JHA, 2000: *Standaard Boor Beschrijvingsmethode, versie 5.1*. TNO-NITG, Zwolle.
- Bosch JHA, HJT Weerts & FS Busschers 2003: Formatie van Urk. In: *Lithostratigrafische Nomenclator van de Ondiepe Ondergrond*. www.dinoloket.nl. Accessed 5-5-2015.
- Bosinski G, K Brunnacker & E Turner 1983: Ein Siedlungsbefund des Frühen Mittelpaläolithikums von Ariendorf, Kr. Neuwied. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 13, 157-169.
- Bosinski G, K Kröger, J Schäfer & E Turner 1986: Altsteinzeitliche Siedlungsplätze auf den Osteifel-Vulkanen. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 33, 97-130.
- Bouman MTIJ & JAA Bos 2013: Paleoeologie, in: T Hamburg, A Müller & B Quadflieg (eds.), *Mesolithisch Swifterbant: Mesolithisch gebruik van een duin ten zuiden van Swifterbant (8300-5000 v. Chr.)*. Een archeologische opgraving in het tracé van de N23/N307, Provincie Flevoland. Haveka bv. Archol rapport 174 & ADC rapport 3250, 299-340.
- Bradley SL, GA Milne, I Shennan & R Edwards 2011: An improved glacial isostatic adjustment model for the British Isles. *Journal of Quaternary Science* 26, 541-552.
- Bratlund B, 1996: Hunting strategies in the Late Glacial of Northern Europe: a survey of the faunal evidence. *Journal of World Prehistory* 10, 1-48.
- Bridgland DR, 1994: *Quaternary of the Thames*. Chapman & Hall, London.
- Bridgland DR & P Harding 1995: Lion Pit Tramway Cutting (West Thurrock; TQ 598783), in: DR Bridgland, (ed.), *The Quaternary of the Lower Reaches of the Thames, Field Guide*. Quaternary Research Association, Durham, pp. 217-229.
- Bridgland DR, 2000: River terrace systems in north-west Europe: an archive of environmental change, uplift and early human occupation. *Quaternary Science Reviews* 19, 1293-1303.
- Briggs JM, KA Spielmann, H Schaafsma, KW Kintigh, M Kruse, K Morehouse & K Schollmeyer 2006: Why ecology needs archaeologists and archaeology needs ecologists. *Frontiers in Ecology and the Environment* 4, 180-188.
- Brinkemper O, JWH Hogestijn, JHM Peeters, D Visser & C Whitton 1999: The Early Neolithic site at Hoge Vaart, Almere, the Netherlands, with particular reference to non-diffusion of crop plants, and the significance of site function and sample location. *Vegetation History and Archaeobotany* 8, 79-86.
- Bronk Ramsey C, 2009: Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon* 51, 337-360.
- Brouwer A, 1950: De glaciogene landschapstypen in Nederland. *Tijdschrift Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, 2e serie* 67, 20-32.
- Brown AG, LS Basell, S Robinson & GC Burdge 2013: Site distribution at the edge of the Palaeolithic world: a nutritional niche approach. *PLoS ONE* 8, e81476.
- Brown JA, 1886: The Thames-valley Surface-deposits of the Ealing District and their associated Palaeolithic Floors. *Quarterly Journal of the Geological Society of London* 42, 192-200.

- Brown JA, 1895a: Excursion to Hanwell, Dawley and West Drayton. *Proceedings of the Geological Association of London* 14, 118-120.
- Brown JA, 1895b: Notes on the high-level River Drift between Hanwell and Iver. *Proceedings of the Geologists' Association* 14, 153-173.
- Brozio JP, W Dörfler, I Feeser, W Kirleis, S Kloob & J Müller 2013: A Middle Neolithic well from Northern Germany: a precise source to reconstruct water supply management, subsistence economy, and deposition practices. *Journal of Archaeological Science* 15, 135-153.
- Buckingham CM, 2007: The context of mammoth bones from the middle Pleistocene site of Stanton Harcourt, Oxfordshire, England. *Quaternary International* 169-170, 137-148.
- Buckingham CM, DA Roe & K Scott 1996: A preliminary report on the Stanton Harcourt Channel Deposits (Oxfordshire, England): geological context, vertebrate remains and palaeolithic stone artefacts. *Journal of Quaternary Science* 11, 397-415.
- Buisman J, 1995: *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen. Deel 1: tot 1300*. Van Wijnen, Franeker.
- Buisman J, 1996: *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen. Deel 2: 1300-1450*. Van Wijnen, Franeker.
- Buisman J, 1998: *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen. Deel 3: 1450-1575*. Van Wijnen, Franeker.
- Buisman J, 2000: *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen. Deel 4: 1575-1675*. Van Wijnen, Franeker.
- Buitenhuis H, 2004a: *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van bureauonderzoek en grondboringen op het terrein Gruttoweg 58 te Zeewolde, gemeente Zeewolde (Fl.)*. ARC-Rapporten 2004-22, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Buitenhuis H, 2004b: *Een archeologisch Inventariserend Veldonderzoek (IVO) door middel van boringen op de locaties 5C en 2F7 in Almere, gemeente Almere (Fl.)*. ARC-Rapporten 2004-25, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Buitenhuis H, 2004c: *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van bureauonderzoek en boringen op kavel T41 bij Kraggenburg, gemeente Noordoostpolder (Fl.)*. ARC-Rapporten 2004-48, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Buitenhuis H & SA Mulder 2005: *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van een bureau-onderzoek en grondboringen langs de oevers van de Horstertocht te Zeewolde, gemeente Zeewolde (Fl.)*. ARC-Rapporten 2005-113, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Buitenhuis H, 2006: *Een archeologisch waarderend veldonderzoek (IVO) door middel van grondboringen aan de Ossenkampweg bij Zeewolde, gemeente Zeewolde (Fl.)*. ARC-Rapporten 2006-113, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Buitenhuis H & A Wieringa 2007: *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van grondboringen op kavel E122-zuid en een belendend bosperceel te Nagele, gemeente Noordoostpolder (Fl.)*. ARC-Rapporten 2007-22, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Buitenhuis H & AJ Wullink 2008: *Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen op het Kolkplein te Almere (Fl.)*. ARC-Rapporten 158, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Bulten EEB, FJG van der Heiden & T Hamburg 2002: *Emmeloord, Prehistorische viswieren en fuiken*. ADC Rapport 140, ADC ArchoProjecten, Bunschoten.
- Burch Jr ES, 1972: The caribou/wild reindeer as a human resource. *American Antiquity* 37, 339-368.
- Burchell J, 1954: Loessic deposits in the fifty-foot terrace post-dating the main Coombe Rock of Baker's Hole, Northfleet, Kent. *Proceedings of the Geologists' Association* 65, 256-261.
- Burrough PA & RA McDonnell 1998: *Principles of geographical information Systems*. Oxford University Press, Oxford.
- Burroughs WJ, 2005: *Climate change in prehistory: The end of the reign of chaos*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Busschers FS, C Kasse, RT van Balen, J Vandenberghe, KM Cohen, HJT Weerts, J Wallinga, C Johns, P Cleveringa & FPM Bunnik 2007: Late Pleistocene evolution of the Rhine-Meuse system in the southern North Sea basin: imprints of climate change, sea-level oscillation and glacio-isostasy. *Quaternary Science Reviews* 26, 3216-3248.
- Busschers FS, RT van Balen, KM Cohen, C Kasse, HJT Weerts, J Wallinga, FPM Bunnik 2008: Response of the Rhine-Meuse fluvial system to Saalian ice-sheet dynamics. *Boreas* 37, 377-398.
- Busschers FS & MAJ Bakker 2009: *De Bosatlas van Ondergronds Nederland*. Noordhoff Uitgevers BV, Groningen, p. 14.
- Butzer KW, 1973: Spring sediments from the Acheulian site of Amanzi (Uitenhage District, South Africa). *Quaternaria* 17, 299-319.

- Butzer KW, 2008: Challenges for a cross-disciplinary geoarchaeology: the intersection between environmental history and geomorphology. *Geomorphology* 101, 402-411.
- Cahen D, P Haesaerts, W Van Neer & P Van Pamel 1979: Un outil en os du Paléolithique inférieur dans la nappe alluviale de Mesvin. *Helinium* 19, 105-127.
- Cahen D, 1984: Paléolithique inférieur et moyen en Belgique, in: D Cahen & A Tuffreau (eds.), *Peuples chasseurs de la Belgique préhistorique dans leur cadre naturel*. Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique, Bruxelles, pp. 133-155.
- Cahen D, P Haesaerts, B Szabo, W Van Neer & P Wanet 1984: An early Middle Palaeolithic site at Mesvin IV (Mons, Belgium). Its significance for stratigraphy and palaeontology. *Bulletin de l'Institut Royal des Sciences naturelles de Belgique* 55, 1-20.
- Cahen D & J Michel 1986: Le site paléolithique moyen ancien de Mesvin IV (Hainaut, Belgique), in: A Tuffreau & J Sommé (eds.), *Chronostratigraphie et faciès culturels du Paléolithique inférieur et moyen dans l'Europe du Nord-Ouest*. Association française pour l'étude du quaternaire, Paris, pp. 89-102.
- Callow P, 1986: The stratigraphic sequence: description and problems, in: P Callow & JM Cornford (eds.), *La Cotte de St. Brelade, 1961-1978: Excavations by C.B.M. McBurney*. Geobooks, Norwich, pp. 55-71.
- Callow P & JM Cornford (eds.) 1986: *La Cotte de St. Brelade, 1961-1978: Excavations by C.B.M. McBurney*. Geobooks, Norwich.
- Cappers RTJ & DCM Raemaekers 2008: Cereal cultivation at Swifterbant? *Current Anthropology* 49, 385-402.
- Casparie W, B Mook-Kamps, RM Palfenier-Vegter, P Struijk & W van Zeist 1977: The palaeobotany of Swifterbant. *Helinium* 17, 28-55.
- Certini G & R Scalenghe 2011: Anthropogenic soils are the golden spikes for the Anthropocene. *The Holocene* 21, 1269-1274.
- Chase A, 1989: Domestication and domiculture in northern Australia: a social perspective, in: D Harris & G Hillman (eds.), *Foraging and Farming: The Evolution of Plant Exploitation*. Unwin, Hyman, London, pp. 42-54.
- Clarke M, H Rendell, P Hoare, S Godby & R Stevenson, 2001: The timing of coversand deposition in northwest Norfolk, UK: a cautionary tale. *Quaternary Science Reviews* 20, 705-713.
- Clark K & C Uhl 1987: Farming, fishing, and fire in the history of the upper Rio Negro region of Venezuela. *Human Ecology* 15, 1-26.
- Clausen I, 1995: Alt Duvenstedt, Kreis Rendsburg-Eckernförde, LA 121. Ein Ahrensburger Kulturvorkommen in allerödzeitlichem Boden. *Archäologische Nachrichten aus Schleswig-Holstein* 6, 103-126.
- Cliquet D, G Hervieu, P-A Hervieu & J Barge 2008: Présentation et découverte du site, in: D Cliquet (ed.), *Le site pléistocène moyen récent de Ranville (Calvados - France) dans son contexte environnemental: analyse du fonctionnement d'une aire de boucherie soutirée par un réseau karstique*. ERAUL 119, 13-22.
- Cohen KM, E Stouthamer, WZ Hoek, HJA Berendsen & HFJ Kempen 2009: *Zand in Banen - Zanddiepteakarten van het Rivierengebied en het IJsseldal in de provincies Gelderland en Overijssel*. Provincie Gelderland, Arnhem.
- Cohen KM, E Stouthamer, HJ Pierik & AH Geurts 2012: *Rhine-Meuse Delta Studies' Digital Basemap for Delta Evolution and Palaeogeography*. Department Physical Geography, Utrecht University. Digital Dataset. <http://persistent-identifier.nl/?identificer=urn:nbn:nl:ui:13-nqjn-zl>.
- Cohen KM, P Gibbard & H Weerts 2014: North Sea palaeogeographical reconstructions for the last 1 Ma. *Netherlands Journal of Geosciences* 93, 7-29.
- Cohen MN, 1977: *The Food Crisis in Prehistory: Overpopulation and the Origins of Agriculture*. Yale University Press, New Haven, Connecticut.
- Conard NJ, 1988: Excavations at Tönchesberg, a Middle Palaeolithic site in the central Rhine Valley. *Yale Graduate Journal of Anthropology* 1, 21-36.
- Conard NJ, 1992: *Tönchesberg and its position in the Paleolithic prehistory of Northern Europe*. Habelt, Bonn.
- Conard NJ & TJ Prindiville 2000: Middle Palaeolithic hunting economies in the Rhineland. *International Journal of Osteoarchaeology* 10, 286-309.
- Cortés-Sánchez M, A Morales-Muñiz, MD Simón-Vallejo, MC Lozano-Francisco, JL Vera-Peláez, C Finlayson, J Rodríguez-Vidal, A Delgado-Huertas, FJ Jiménez-Espejo, F Martínez-Ruiz, MA Martínez-Aguirre, AJ Pascual-Granged, MM Bergadá-Zapata, JF Gibaja-Bao, JA Riquelme-Cantal, JA López-Sáez, M Rodrigo-Gámiz, S Sakai, S Sugisaki, G Finlayson, DA Fa & NF Bicho 2011: Earliest known use of marine resources by Neanderthals. *PLoS ONE* 6, e24026.
- Crombé P, Y Perdaen, J Sergeant, J-P Van Roeyen & M Van Strydonck 2002: The Mesolithic-Neolithic transition in the sandy lowlands of Belgium: new evidence. *Antiquity* 76, 699-706.
- Crombé P, M Bats, F Wuyts & J-P Van Roeyen 2004: Een derde vindplaats van de Swifterbantcultuur in het Deurganckdok te Doel (Beveren, Oost-Vlaanderen, België). *Notae Praehistoricae* 24, 105-107.
- Crombé P, 2005: *The last hunter-gatherer-fishermen in sandy Flanders (NW Belgium). The Verrebroek and Doel excavation projects, Part 1*. Ghent University (ARGU), Ghent.

- Crombé P & J Sergeant 2008: Tracing the Neolithic in the sandy lowland of Belgium: the evidence from Sandy Flanders. *Analecta Praehistorica Leidensia* 40, 75-84.
- Crombé P, J Sergeant & Y Perdaen 2009: The neolithisation of the Belgian lowlands: new evidence from the Scheldt Valley, in: SB McCartan, R Schulting, G Warren & P Woodman (eds.), *Mesolithic Horizons*. Papers presented at the Seventh International Conference on the Mesolithic in Europe, Belfast 2005. Oxbow Books, Oxford, pp. 564-569.
- Crombé P, J Sergeant, E Robinson & J De Reu 2011: Hunter-gatherer responses to environmental change during the Pleistocene-Holocene transition in the southern North Sea basin: Final Palaeolithic-Final Mesolithic land use in northwest Belgium. *Journal of Anthropological Archaeology* 30, 454-471.
- Crombé P, P De Smedt, NS Davies, V Gelorini, A Zwertvaegher, R Langohr, D Van Damme, H Demiddele, M Van Strydonck, M Antrop, J Bourgeois, P De Maeyer, J De Reu, PA Finke, M Van Meirvenne & J Verniers 2013: Hunter-gatherer responses to the changing environment of the Moervaart palaeolake (Nw Belgium) during the Late Glacial and Early Holocene. *Quaternary International* 308-309, 162-177.
- Crombé P, J Sergeant, A Verbrugge, A De Graeve, B Cherretté, J Mikkelsen, V Cnudde, T De Kock, HD Huisman, BJ van Os, M Van Strydonck & M Boudin 2014: A sealed flint knapping site from the Younger Dryas in the Scheldt valley (Belgium): Bridging the gap in human occupation at the Pleistocene–Holocene transition in W Europe. *Journal of Archaeological Science* 50, 420-439.
- Crutzen PJ & EF Stoermer 2000: The Anthropocene. *IGBP Newsletter* 41, 12.
- Crutzen PJ, 2002: Geology of mankind. *Nature* 415, 23.
- Cubuk GA, 1975: Der Altpaläolithische fundplatz im carrière Hélin bei St. Symphorien (Belgien). Bericht über die grabungen 1972-1974. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 5, 253-261.
- Cunningham AC & J Wallinga 2010: Selection of integration time intervals for quartz OSL decay curves. *Quaternary Geochronology* 5, 657-666.
- Cunningham AC, MAJ Bakker, S van Heteren, B van der Valk, AJF van der Spek, DR Schaart & J Wallinga 2011: Extracting storm surge data from coastal dunes for improved assessment of flood risk. *Geology* 39, 1063-1066.
- Cunningham AC, J Wallinga & P Minderhoud 2011: Expectations of scatter in equivalent-dose distributions when using multi-grain aliquots for OSL dating. *Geochronometria* 38, 424-431.
- Cunningham AC & J Wallinga 2012: Realizing the potential of fluvial archives using robust OSL chronologies. *Quaternary Geochronology* 12, 98-106.
- Cziesla E & PB Pettitt 2003: AMS-¹⁴C-daterungen von spätpaläolithischen und mesolithischen funden aus dem bützsee (Brandenburg). *Archäologisches Korrespondenzblatt* 33, 21-38.
- De Bie M & PM Vermeersch 1998: Pleistocene–Holocene transition in Benelux. *Quaternary International* 49, 29-43.
- De Bie M & J-P Caspar 2000: *Rekem. A Federmesser camp on the Meuse river bank*. Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed, Leuven.
- De Heinzelin J, 1959: Stratigraphie de la carrière Hélin sur base des résultats de la campagne de fouille de 1958. *Bulletin de l'Institut royal des Sciences naturelles de Belgique* 35, 1-27.
- De Heinzelin J & P Haesaerts 1983: Un cas de débitage laminaire au Paléolithique ancien: Croix-l'Abbé à Saint-Valéry-sur-Somme. *Gallia préhistoire* 26, 189-201.
- De Jager DH & JF van Voorst 2010: *De waardstelling en catalogus van de vindplaats "De Bever" (3Z4_1) in Almere De Vaart IV/VI, plangebied 3Z4*. Archeologische rapporten Almere 69, Gemeente Almere, Almere.
- De Jong J, 1991: Pollen-analytical investigation on sediments of Pleistocene age at Wageningen (The Netherlands), in: G Ruegg (ed.), *Geology and archaeology of ice-pushed Pleistocene deposits near Wageningen (The Netherlands)*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 46, 65-70.
- De Kraker AMJ, 2006: Flood events in the southwestern Netherlands and coastal Belgium, 1400–1953. *Hydrological Sciences Journal* 51, 913-929.
- De Loecker D, 2006: Beyond the site: the Saalian archaeological record at Maastricht-Belvédère (the Netherlands). *Analecta Praehistorica Leidensia* 35/36, 1-300.
- De Loecker D & N Schlanger 2006: Analysing Middle Palaeolithic flint assemblages: the system used for the studying of the flint artifacts at Maastricht-Belvédère (the Netherlands). *Analecta Praehistorica Leidensia* 35/36, 303-345 (on CD-rom).
- De Moor JJW, JAA Bos, MTIJ Bouman, C Moolhuizen, R Exaltus, FPA Maartense & TJM van der Linden 2009: *Definitief Archeologisch Onderzoek in het tracé van de Hanzelijn in het Nieuwe Land: een interdisciplinaire geo-archeologische waardering van het begraven landschap van Oostelijk Flevoland*. Deltares, Delft.
- De Moor JJW, 2011: *Verbreiding Groenewoudsetocht. Een verkennend booronderzoek (IVO-O) te Zeewolde (Flevoland)*. EARTH 2011-31, EARTH Integrated Archaeology, Amersfoort.

- De Moor JJW, 2013: Fysische geografie, in: T Hamburg, A Müller & B Quadflieg (eds.), *Mesolithisch Swifterbant: Mesolithisch gebruik van een duin ten zuiden van Swifterbant (8300-5000 v.Chr.). Een archeologische opgraving in het tracé van de N23/N307, Provincie Flevoland*. Haveka bv. Archol rapport 174 & ADC rapport 3250, 63-84.
- De Moor JJW, A Maurer & I Devriendt 2013a: *Almere Poort, locatie 4E4 “de Kaap” Scandinaviëlaan/ Noorwegenkade. Een archeologische begeleiding door middel van boringen, dateringen en specialistisch onderzoek*. EARTH Integrated Archaeology Rapporten 38, EARTH Integrated Archaeology, Amersfoort.
- De Moor JJW, AM Maurer, D Fritsch & I Devriendt 2013b: *Almere Poort Vindplaats 4E_17 “de Geest” – Nederlandstraat. Een waarderend archeologisch onderzoek door middel van boringen, dateringen en specialistisch onderzoek*. Earth Integrated Archaeology Rapporten 45, EARTH Integrated Archaeology, Amersfoort.
- De Moor V, 2008: *Kernen uit Kwintelooijen, een beschrijving en analyses van midden-Paleolithische vuurstenen uit de collectie Rhenen II*. BA Thesis, Leiden University.
- De Mulder EF & JHA Bosch 1982: Holocene stratigraphy, radiocarbon datings and palaeogeography of Central and Northern North-Holland (The Netherlands). *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 36-3, 111-160.
- De Pater B, 2011: Conflicting images of the Zuider Zee around 1900: nation-building and the struggle against water. *Journal of Historical Geography* 37, 82-94.
- De Roever J, 1976: Excavations at the river dune sites S21-22 (Swifterbant Contribution 4). *Helinium* 16, 209-221.
- De Roever P, 2004: *Swifterbant-aardewerk: een analyse van de neolithische nederzettingen bij Swifterbant, 5e millennium voor Christus*. University of Groningen, Groningen.
- De Roller GJ & SA Mulder 2006: *Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek (IVO) op kavel E122 te Nagele, gemeente Noordoostpolder (Fl.)*. ARC-Rapporten 2006-30, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- De Vleeschouwer F, L Gérard, C Goormaghtigh, N Mattielli, G Le Roux & N Fagel 2007: Atmospheric lead and heavy metal pollution records from a Belgian peat bog spanning the last two millennia: human impact on a regional to global scale. *Science of the Total Environment* 377, 282-295.
- De Waard D, 1949: *Glacigeen Pleistoceen: een geologisch detailonderzoek in Urkerland (Noordoostpolder)*. PhD Thesis, Utrecht University.
- Dearing J, R Battarbee, R Dikau, I Larocque & F Oldfield 2006: Human–environment interactions: learning from the past. *Regional Environmental Change* 6, 1-16.
- Deckers P, 1982: Preliminary Notes on the Neolithic Flint Material from Swifterbant. Swifterbant Contribution 13. *Helinium* 22, 33-39.
- Deeben J, 1988: The Geldrop sites and the Federmesser occupation of the southern Netherlands, in: M Otte (ed.), *De la Loire à l’Oder. Les civilisations du Paléolithique final dans le nord-ouest européen* (= Actes du Colloque de Liège, décembre 1985). BAR International Series 444 (I & II), 357-398.
- Deeben J, 1990: Geldrop, in: WJH Verwers (ed.), *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1985-1987* (= Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem 19). Brabants Heem, Waalre, pp. 15-20.
- Deeben J, 1994: De laatpaleolithische en mesolithische sites bij Geldrop (N.Br.). Deel 1. *Archeologie* 5, 3-57.
- Deeben J, 1995: De laatpaleolithische en mesolithische sites bij Geldrop (N.Br.). Deel 2. *Archeologie* 6, 3-52.
- Deeben J, P Dijkstra & P Van Gisbergen 2000: Some new ¹⁴C dates from sites of the Ahrensburg culture in the Southern Netherlands. *Notae Praehistoricae* 20, 95-109.
- Deeben J, O Brinkkemper, B Groenewoudt & R Lauwerier 2006: Een Federmesser-site van de Enterse Akkers (gemeente Wierden, Overijssel), in: BJ Groenewoudt, RH van Heeringen & GH Scheepstra (eds.), *Het zandeilandenrijk van Overijssel, Bundel verschenen ter gelegenheid van de pensionering van A.D. Verlinde als archeoloog in, voor en van Overijssel*. Nederlandse Archeologische Rapporten 22. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort, pp. 49-82.
- Deforce K, J Bastiaens, W Van Neer, A Eryvynck, A Lentacker, J Sergant & P Crombé 2013: Wood charcoal and seeds as indicators for animal husbandry in a wetland site during the late mesolithic–early neolithic transition period (Swifterbant culture, ca. 4600–4000 BC) in NW Belgium. *Vegetation history and archaeobotany* 22, 51-60.
- Dereze C, DAG Vandenberghe M Van Gils, F Mees, E Paulissen & P Vandenhoute 2012: Final Palaeolithic settlements of the Campine region (NE Belgium) in their environmental context: Optical age constraints. *Quaternary International* 251, 7-21.
- Devriendt I, 2014: *Swifterbant Stones. The Neolithic Stone and Flint Industry at Swifterbant (the Netherlands): From Stone Typology and Flint Technology to Site Function*. 2 Vols. Barkhuis Publishing, Groningen.
- Dezileau L, P Sabatier, P Blanchemanche, B Joly, D Swingedouw, C Cassou, J Castaings, P Martinez & U Von Grafenstein 2011: Intense storm activity during the Little Ice Age on the French Mediterranean coast. *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 299, 289-297.

- Dibley G & A Kennard 1916: Excursion to Grays: Saturday, April 15th, 1916. *Proceedings of the Geologists' Association* 27, 103-105.
- Diskin S, V Heyvaert, K Pavlopoulos & B Schütt 2013: Geoarchaeology: a toolbox of approaches applied in a multidisciplinary research discipline. *Quaternary International* 308-309, 1-3.
- Dodge DR, 2012: A molecular approach to Neanderthal extinction. *Quaternary International* 259, 22-32.
- Dresscher S & DCM Raemaekers 2010: Oude geulen op nieuwe kaarten. Het krekensysteem bij Swifterbant (Fl.). *Paleo-aktueel* 21, 31-38.
- Doppert JWC, GHJ Ruegg, CJ van Staaldouin, WH Zagwijn & JG Zandstra 1975: Lithostratigraphy: Formaties van het Kwartair en het Boven-Tertiair in Nederland, in: WH Zagwijn & CJ van Staaldouin (eds.), *Toelichting bij geologische overzichtskaarten van Nederland*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem, pp. 11-56.
- Dresscher S & DCM Raemaekers 2010: Oude geulen op nieuwe kaarten. Het krekensysteem bij Swifterbant (Fl.). *Paleo-aktueel* 21, 31-38.
- Drucker DG, W Rosendahl, W Van Neer, M-J Weber, I Görner & H Bocherens 2016: Environment and subsistence in north-western Europe during the Younger Dryas: An isotopic study of the human of Rhünda (Germany). *Journal of Archaeological Science: Reports* 6, 690-699.
- Dutton A, E Bard, F Antonioli, TM Esat, K Lambeck & MT McCulloch 2009: Phasing and amplitude of sea-level and climate change during the penultimate interglacial. *Nature Geoscience* 2, 355-359.
- Eden DN & MJ Page 1998: Palaeoclimatic implications of a storm erosion record from late Holocene lake sediments, North Island, New Zealand. *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 139, 37-58.
- Edmonds M, 1999: Inhabiting neolithic landscapes. *Journal of Quaternary Science* 14, 485-492.
- Eggelsmann R & M Schuch 1980: Moorhydrology, in: K Gottlich (ed.), *Moor- und Torfkunde* (2nd edition). Schweizerbartische Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, pp. 210-224.
- Eilander DA & W Heijink 1990: *Bodemkaart van Nederland 1: 50 000: Toelichting bij de kaartbladen 20 West Lelystad (gedeeltelijk), 20 Oost Lelystad en 21 West Zwolle*. Staring Centrum, Wageningen.
- Ellis EC, 2015: Ecology in an anthropogenic biosphere. *Ecological Monographs* 85, 287-331.
- Engel M & H Brückner 2014: Late Quaternary environments and societies: progress in geoarchaeology. *Zeitschrift für Geomorphologie, Supplementbände* 58, 1-6.
- Ente PJ, 1971: Sedimentary geology of the Holocene in lake IJssel Region. *Netherlands Journal of Geosciences* 50, 373-382.
- Ente PJ, 1976: The geology of the northern part of Flevoland in relation to the human occupation in the Atlantic time. *Helinium* 16, 15-35.
- Ente PJ, J Koning & R Koopstra 1986: *De bodem van Oostelijk Flevoland*. Flevovericht 258, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, Lelystad.
- Erdbrink D, C Meiklejohn & J Tacoma 1980: River Valley People: fossil human remains from river deposits in the IJssel valley in the Dutch provinces of Gelderland and Overijssel (postcranial specimens and some recently found additions). *Proceedings of the Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Series C: Biological and Medical Sciences* 83, 363-386.
- Eriksen AM, D Gregory & Y Shashoua 2015: Selective attack of waterlogged archaeological wood by the shipworm, *Teredo navalis* and its implications for in-situ preservation. *Journal of Archaeological Science* 55, 9-15.
- Exaltus R, 2007a: *Emmeloord, Randweg (Fl.)*. Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek. Steekproefrapport 2007-03/05, De Steekproef, Zuidhorn.
- Exaltus R, 2007b: *Kraggenburg, Kavel T81 (Fl.)*. Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek. Steekproefrapport 2007-10/06, De Steekproef, Zuidhorn.
- Exaltus R, 2008: *Almere, baggerdepots Gem. Almere (Fl.)*. Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek. Steekproefrapport 2008-09/10, De Steekproef, Zuidhorn.
- Exaltus R, 2009: *Almere, baggerdepots Gem. Almere (Fl.)*. Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek. Steekproefrapport 2008-09/10, De Steekproef, Zuidhorn.
- Faivre J-P, B Maureille, P Bayle, I Crevecoeur, M Duval, R Grün, C Bemilli, S Bonilauri, S Coutard, M Bessou, N Limondin-Lozouet, A Cottard, T Deshayes, A Douillard, X Henaff, C Pautret-Homerville, L Kinsley & E Trinkaus 2014: Middle Pleistocene Human Remains from Tourville-la-Rivière (Normandy, France) and Their Archaeological Context. *PLoS ONE* 9, e104111.
- Finlayson C, 2004: *Neanderthals and modern humans: an ecological and evolutionary perspective*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Fischer A & H Tauber 1986: New C-14 Datings of Late Palaeolithic Cultures from Northwestern Europe. *Journal of Danish Archaeology* 5, 7-13.
- Flannery KV, 1968: Archaeological systems theory and early Mesoamerica, in: B Meggers (ed.), *Anthropological Archaeology in the Americas*. Anthropological Society of Washington, Washington D.C., pp. 67-87.
- Flannery KV, 1986: *Guilá Naguitz: Archaic Foraging and Early Agriculture in Oaxaca, Mexico*. Academic Press, New York.

- Foley SF, D Gronenborn, MO Andrae, JW Kadereit, J Esper, D Scholz, U Pöschl, DE Jacob, BR Schöne, R Schreg, A Vött, D Jordan, J Lelieveld, CG Weller, KW Alt, S Gaudzinski-Windheuser, K-C Bruhn, H Tost, F Sirocko & PJ Crutzen 2013: The Palaeoanthropocene – The beginnings of anthropogenic environmental change. *Anthropocene* 3, 83-88.
- Galbraith RF, 1990: The radial plot: Graphical assessment of spread in ages. *International Journal of Radiation Applications and Instrumentation. Part D. Nuclear Tracks and Radiation Measurements* 17, 207-214.
- Galbraith RF, RG Roberts, GM Laslett, H Yoshida & JM Olley 1999: Optical dating of single and multiple grains of quartz from Jinmium rock shelter, northern Australia: Part 1, Experimental design and statistical models. *Archaeometry* 41, 339-364.
- Gallant JC & JP Wilson 2000: Primary topographic attributes, in: JP Wilson & JC Gallant (eds.), *Terrain Analysis: Principles and Applications*. Wiley, New York, pp. 51-85.
- Gamble CS, 1986: *The Palaeolithic settlement of Europe*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Gamble C, 1995: The earliest occupation of Europe: the environmental background. *Analecta Praehistorica Leidensia* 27, 279-295.
- Gaudzinski S, 1995: Wallertheim revisited: A re-analysis of the fauna from the middle palaeolithic site of Wallertheim (Rheinessen/Germany). *Journal of Archaeological Science* 22, 51-66.
- Gaudzinski S & W Roebroeks 2000: Adults only. Reindeer hunting at the middle palaeolithic site Salzgitter Lebenstedt, northern Germany. *Journal of Human Evolution* 38, 497-521.
- Gehasse EF, 1995: *Ecologisch-archeologisch onderzoek van het neolithicum en de vroege Bronstijd in de Noordoostpolder met de nadruk op vindplaats P14: gevolgd door een overzicht van de bewoningsgeschiedenis en bestaans-economie binnen de Holocene Delta*. PhD Thesis, University of Amsterdam.
- Geurts AJ, 1991: *Schokland: de historie van een weerbarstig eiland*. Publikaties van de Stichting voor het bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders 56, Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders, Lelystad.
- Gibbard P & J Lewin 2002: Climate and related controls on interglacial fluvial sedimentation in lowland Britain. *Sedimentary Geology* 151, 187-210.
- Goldberg P, P Holliday & C Ferring 2001: *Earth Sciences and Archaeology*. Kluwer Academic/Plenum, New York.
- Goldberg P & RI Macphail 2006: *Practical and Theoretical Geoarchaeology*. Wiley-Blackwell Publishing, Oxford, p. 454.
- Goovaerts P, 1997: *Geostatistics for natural resources evaluation*. Oxford University Press, New York.
- Gotjé W, 1993: *De Holocene laagveenontwikkeling in de randzone van de Nederlandse kustvlakte (Noordoostpolder)*. PhD Thesis, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Gotjé W, 1997: *De vegetatie op en rond een Mesolithische en Vroeg Neolithische vindplaats. Een ecologisch onderzoek aan drie kernen op de vindplaats Hoge Vaart*. BIAxiaal 36, BIA Consult, Zaandam.
- Gottschalk MKE, 1971: *Stormvloed en rivieroverstromingen in Nederland I, de periode vóór 1400*. Van Gorcum & Comp., Assen.
- Gottschalk MKE, 1975: *Stormvloed en rivieroverstromingen in Nederland II, de periode 1400-1600*. Van Gorcum & Comp, Assen.
- Goval E, 2008: *Définitions, analyses et caractérisations des territoires des Néandertaliens au Weichselien ancien en France septentrionale (Approches technologiques et spatiales des industries lithiques, élargissement au Nord-Ouest de l'Europe)*. PhD Thesis, Université des Sciences et Technologies de Lille.
- Gowlett J, REM Hedges, I Law & C Perry 1987: Radiocarbon dates from the Oxford AMS system: Archaeometry datelist 5. *Archaeometry* 29, 125-155.
- Gramsch B & J Beran 2010: Spätaltsteinzeitliche Funde von Wustermark, Fundplatz 22, Lkr. Havelland. *Veröffentlichungen zur Brandenburgischen Landesarchäologie* 41, 95-142.
- Gramsch B, J Beran, S Hanik & RS Sommer 2013: A Palaeolithic fishhook made of ivory and the earliest fishhook tradition in Europe. *Journal of Archaeological Science* 40, 2458-2463.
- Green S, 1984: *Pontnewydd Cave. A Lower Palaeolithic hominid site in Wales: The first report*. National Museum of Wales, Cardiff.
- Green S, 1988: Pontnewydd Cave: the selection of raw materials for artefact manufacture and the question of natural damage, in: R MacRae & N Moloney (eds.), *Non-flint stone tools and the Palaeolithic occupation of Britain*. BAR British Series 189, 223-232.
- Grimm SB & M-J Weber 2008: The chronological framework of the Hamburgian in the light of old and new ¹⁴C dates. *Quartär* 55, 17-40.
- Guilbaud M & G Carpentier 1995: Un remontage exceptionnel à Tourville-la-Rivière (Seine-Maritime). *Bulletin de la Société préhistorique française* 92, 289-295.
- Guisan A, SB Weiss & AD Weiss 1999: GLM versus CCA spatial modeling of plant species distribution. *Plant Ecology* 143, 107-122.

- Gunnink J, D Maljers, S van Gessel, A Menkovic & H Hummelman 2013: Digital Geological Model (DGM): a 3D raster model of the subsurface of the Netherlands. *Netherlands Journal of Geosciences* 92, 33-46.
- Hacquebord L, 1974: De geologie van de noord-westhoek van Oostelijk Flevoland. *Berichten Fysisch Geografische Afdeling, Geografisch Instituut Utrecht* 8, 43-51.
- Hacquebord L, 1976: Holocene geology and palaeogeography of the environment of the levee sites near Swifterbant (Polder Oost Flevoland, section G 36-41).(Swifterbant Contributions 3). *Helinium* 16, 36-42.
- Haesaerts P, 1978: Contexte stratigraphique de quelques gisements paléolithiques de plein air de Moyenne Belgique. *Bulletin de la Société Royale Belge d'Anthropologie et de Préhistoire Bruxelles* 89, 115-133.
- Hamburg T, C Kruijshaar, J Nientker, JHM Peeters & A Rast-Eicher 2001: Deel 13: Grondsporen: antropogene sporen en structuren, in: JHM Peeters & JWH Hogestijn (eds.), *De mesolithische en vroeg-neolithische vindplaats Hoge Vaart-A27 (Flevoland)*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 79. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Hamburg T, A Müller & B Quadflieg (eds.) 2012: *Mesolithisch Swifterbant. Mesolithisch gebruik van een duin ten zuiden van Swifterbant (8300-5000 v. Chr.)*. Een archeologische opgraving in het tracé van de N23/N307, Provincie Flevoland. Archol rapport 174 & ADC rapport 3250. Haveka BV, Alblasterdam.
- Hanemaaijer M, 2010: *Windmolenpark Zuidlob (gemeente Zeewolde)*. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een karterend booronderzoek. ADC-Rapport 2336, ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Hansell MH, 1984: *Animal architecture and building behaviour*. Longman, New York.
- Harding P, P Gibbard, J Lewin, M Macklin & E Moss 1987: The transport and abrasion of flint handaxes in a gravel-bed river, in: G Sieveking & M Newcomer (eds.), *The Human Uses of Flint and Chert: Proceedings of the Fourth International Flint Symposium*. Cambridge University Press, Cambridge, UK, pp. 115-126.
- Hardy BL & M-H Moncel 2011: Neanderthal use of fish, mammals, birds, starchy plants and wood 125-250,000 years ago. *PLoS ONE* 6, e23768.
- Hartz S, D Heinrich & H Lübke 2002: Coastal Farmers-the neolithisation of northernmost Germany, in: A Fischer & K Kristiansen (eds.), *The Neolithisation of Denmark: 150 years of debate*. Collis, Sheffield, pp. 321-340.
- Haslett SK & EA Bryant 2007: Reconnaissance of historic (post-AD 1000) high-energy deposits along the Atlantic coasts of southwest Britain, Ireland and Brittany, France. *Marine Geology* 242, 207-220.
- Haslett SK, HE Mellor & EA Bryant 2009: Meteo-tsunami hazard associated with summer thunderstorms in the United Kingdom. *Physics and Chemistry of the Earth, Parts A/B/C* 34, 1016-1022.
- Havinga AJ, 1962: *Een palynologisch onderzoek van in dekzand ontwikkelde bodemprofielen*. PhD Thesis, Wageningen University.
- Hayden B, 1990: Nimrods, piscators, pluckers, and planters: The emergence of food production. *Journal of Anthropological Archaeology* 9, 31-69.
- Hayden B, 1992: Models of domestication, in: AB Gebauer & T Price (eds.), *Transitions to agriculture in prehistory*. Prehistory Press, Madison, pp. 11-19.
- Hedges REM, RA Housley, CR Bronk & GJ van Klinken 1992: Radiocarbon dates from the Oxford AMS system: Archaeometry datelist 15. *Archaeometry* 34, 337-357.
- Heidemij 1993: *Atlas Pleistoceen zand in Zuidelijk Flevoland. Rivierduinen, dekzandruggen en verspoeld pleistocene zandlagen in de secties Gz, Kz, Lz en Nz van Zuidelijk Flevoland*. Rapportnummer 635/EA93/C326/21083, Heidemij Advies, Lelystad.
- Hejcman M, P Hejcmanová, M Stejskalová & V Pavlů 2014: Nutritive value of winter-collected annual twigs of main European woody species, mistletoe and ivy and its possible consequences for winter foddering of livestock in prehistory. *The Holocene* 24, 659-667.
- Hering JH, 1776: *Bespiegeling over Neêrlandsch Waterlood tusschen den 14den en 15den November 1775*. By de Wed. Loveringh en Allart, Amsterdam.
- Hérisson D, 2007: *Strategie de reduction des nucleus du niveau 3 du gisement Paléolithique Moyen de Therdonne (Oise, France)*. MA Thesis, Université des Sciences et Technologies de Lille.
- Hijma MP & KM Cohen 2011: Holocene transgression of the Rhine river mouth area, The Netherlands/Southern North Sea: palaeogeography and sequence stratigraphy. *Sedimentology* 58, 1453-1485.
- Hijma MP, KM Cohen, W Roebroeks, WE Westerhoff & FS Busschers 2012: Pleistocene Rhine-Thames landscapes: geological background for hominin occupation of the southern North Sea region. *Journal of Quaternary Science* 27, 17-39.
- Hoek W, 1997: *Palaeogeography of Lateglacial Vegetations. Aspects of Lateglacial and Early Holocene vegetation, abiotic landscape, and climate in The Netherlands*. PhD Thesis, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Hoek WZ, 2001: Vegetation response to the ~14.7 and ~11.5 ka cal. BP climate transitions: is vegetation lagging climate? *Global and Planetary Change* 30, 103-115.
- Hoffecker JF, G Baryshnikov & O Potapova 1991: Vertebrate remains from the Mousterian site of Il'skaya I (Northern Caucasus, USSR): New analysis and interpretation. *Journal of Archaeological Science* 18, 113-147.

- Hogestijn JWH, 1990: From Swifterbant to TRB in the IJssel-Vecht Basin, some suggestions, in: D Jankowska (ed.), *Die Trichterbecherkultur. Neue Forschungen und Hypothesen. Teil I*. Prehistoric Institute, University of Poznań, Poznań, pp. 163-180.
- Hogestijn JWH, 1991: Archeologische kroniek van Flevoland, in: GHL Tiesinga (ed.), *En het land was niet langer woest en ledig*. Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland 1, 110-129.
- Hogestijn JWH, 1992: Schokland in de late Middeleeuwen, in: GHL Tiesinga (ed.), *Schokland revisited*, Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland 2, 95-112.
- Hogestijn JWH, MH Bartels & FJ Laarman 1994: Archeologisch onderzoek van twee terpschaduwten op kavel J77 (gemeente Noordoostpolder), in: GHL Tiesinga (ed.), *Ruimte voor verandering*, Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland 4, 77-96.
- Hogestijn JWH & JHM Peeters 2001: *De mesolithische en vroeg-neolitische vindplaats Hoge Vaart-A27 (Flevoland)*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 79. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Hogestijn JWH & HCJ Visscher 2004: *Basisrapportage vooronderzoek plangebied 2Q2, Annatuinen, Stedenwijk-Zuid*. Archeologische Rapporten Almere 1, Gemeente Almere, Almere.
- Hogestijn JWH, 2005: *Adviesdocument plangebied 2X3, Noorderplassen Kombuis*. Archeologische Rapporten Almere 100, deel 51, Gemeente Almere, Almere.
- Hogestijn JWH, HCJ Visscher, SADS Post & AA Kerkhoven 2008: *Basisrapportage vooronderzoek waardstelling, selectieadvies tekst bestemmingsplan plangebied 1P4/6, Overgooi*. Archeologische rapporten Almere 22, Gemeente Almere, Almere.
- Hogestijn JWH, 2011: *Basisrapportage vooronderzoek plangebied 2P3 deelgebied OPDC*. Archeologische Rapporten Almere 73, Gemeente Almere, Almere.
- Holl J & RM van der Zee 2010: *Recreatiepark De Voorst, Kraggenburg (gemeente Noordoostpolder). Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend en karterend booronderzoek*. ADC-Rapport 2163, ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Horn M, R Kühner & R Thiele 2005: Die Ausräumung „Merzdorfer Ausbauten“ im Tagebau Cottbus-Nord und ihre Beziehung zur Ausdehnung des Weichsel-Eises in Südostbrandenburg. *Brandenburgische Geowissenschaftliche Beiträge* 12, 37-44.
- Hosfield RT & J Chambers 2004: *The archaeological potential of secondary contexts*. English Heritage Project Report 3361, English Heritage Archive Report, London.
- Hosfield RT & J Chambers 2005: Pleistocene geochronologies for fluvial sedimentary sequences: an archaeologist's perspective. *Journal of Quaternary Science* 20, 285-296.
- Hosfield RT & J Chambers 2009: Genuine Diversity? The Broom Biface Assemblage. *Proceedings of the Prehistoric Society* 75, 65-100.
- Hosfield RT, 2011: Rolling stones: understanding river-rolled Paleolithic artifact assemblages. *Geological Society of America Special Papers* 476, 37-52.
- Hovers E & S Kuhn 2006: *Transitions before the transition: evolution and stability in the Middle Paleolithic and Middle Stone Age*. Springer, New York.
- Hublin J-J & W Roebroeks 2009: Ebb and flow or regional extinctions? On the character of Neandertal occupation of northern environments. *Comptes Rendus Palevol* 8, 503-509.
- Huis in 't Veld, JY & H Buitenhuis 2004: *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van een bureau- en booronderzoek aan de Schollevaarweg 77 te Zeewolde, gemeente Zeewolde (Fl.)*. ARC-Rapporten 2004-17, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Huisman DJ, AG Jongmans & DCM Raemaekers 2009: Investigating Neolithic land use in Swifterbant (NL) using micromorphological techniques. *CATENA* 78, 185-197.
- Huisman DJ & G Mauro 2012: The never-ending story? The lessons of fifteen years of archaeological monitoring at the former island of Schokland. *Conservation and Management of Archaeological Sites* 14, 406-428.
- Huisman JJ & HCJ Visscher 2005: *Basisrapportage vooronderzoek waardstelling, selectieadvies tekst bestemmingsplan plangebied 3Z8 NBC Oostvaardersplassen*. Archeologische rapporten Almere 10, Gemeente Almere, Almere.
- Huisman JJ & HCJ Visscher 2006a: *Basisrapportage vooronderzoek waardstelling, selectieadvies tekst bestemmingsplan plangebied 5C, Almere Hout*. Archeologische Rapporten Almere 12, Gemeente Almere, Almere.
- Huisman JJ & HCJ Visscher 2006b: *Eindrapportage vooronderzoek waardstelling, selectieadvies tekst bestemmingsplan 1R12 Stichtse Kant Oost*. Archeologische Rapporten Almere 17, Gemeente Almere, Almere.
- Huisman JJ, 2011: *Eindrapportage vooronderzoek plangebied 3KNS, Gezondheidscentrum*. Archeologische Rapporten Almere 75, Gemeente Almere, Almere.
- Huisman JJ & HCJ Visscher 2011: *Basisrapportage vooronderzoek waardstelling, selectieadvies tekst bestemmingsplan plangebied 5Z, Almere Hout Noord*. Archeologische Rapporten Almere 15, Gemeente Almere, Almere.

- Huizer J, 2006: *Zeewolde, Zuidlob. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van boringen*. ADC Rapport 761, ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Huxtable J, 1984: Thermoluminescence (TL) studies on burnt flint and stones, in: S Green (ed.), *Pontnewydd Cave. A Lower Palaeolithic hominid site in Wales: the First Report*. National Museum of Wales, Cardiff, pp. 106-107.
- Huxtable J, 1986: The thermoluminescence dates, in: P Callow & JM Cornford (eds.), *La Cotte de St. Brelade, 1961-1978: Excavations by C.B.M. McBurney*. Geobooks, Norwich, pp. 145-149.
- Huxtable J & MJ Aitken 1988: Datation par thermoluminescence, in: A Tuffreau & J Sommé (eds.), *Le gisement paléolithique moyen de Biache-Saint-Vaast (Pas-de-Calais). Volume I: stratigraphie, environnement, études archéologiques* (1ère partie). Mémoires de la Société Préhistorique Française 21, 107-108.
- Huxtable J, 1993: Further thermoluminescence dates for burnt flints from Maastricht-Belvédère and a finalized thermoluminescence age for Unit IV Middle Palaeolithic sites. *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 47, 41-44.
- Ingold T, 1980: *Hunters, pastoralists, and ranchers: reindeer economies and their transformations*. Cambridge University Press Cambridge.
- Jans MME, H Kars, CM Nielsen–Marsh, CI Smith, AG Nord, P Arthur & N Earl 2002: In situ preservation of archaeological bone: a histological study within a multidisciplinary approach. *Archaeometry* 44, 343-352.
- Jelgersma S, 1961: Holocene sea level changes in the Netherlands. *Mededelingen Geologische Stichting Series 2* 6, 1-100.
- Jelgersma S & JB Breeuwer 1975: Toelichting bij de kaart glaciële verschijnselen gedurende het Saalian, 1:600.000, in: WH Zagwijn & CJ van Staalduinen (eds.), *Toelichting bij geologische overzichtskaarten van Nederland*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem, pp. 93-103.
- Jelgersma S, 1979: Sea-level changes in the North Sea basin, in: E Oele, RTE Schüttenhelm & AJ Wiggers (eds.), *The Quaternary History of the North Sea*. Acta Universitatis Upsaliensis, Symposia Universitatis Upsaliensis Annum Quingentesimum Celebrantis 2, 233-248.
- Jelgersma S, MJF Stive & L van der Valk 1995: Holocene storm surge signatures in the coastal dunes of the western Netherlands. *Marine Geology* 125, 95-110.
- Jelsma J & C Tulp 2003: *Marknesse, Luttelgeesterweg: Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek*. Steekproefrapport 2003-10/2, De Steekproef, Zuidhorn.
- Jeurgens C, 1991: *De Haarlemmermeer: een studie in planning en beleid, 1836-1858*. NEHA, Amsterdam.
- Johansen L, JN Lanting, RCGM Lauwerier, MJLT Niekus, D Stapert & I-LM Stuijts 2000: De Federmesser-vindplaats bij Doetinchem (Gld.): natuurwetenschappelijk onderzoek. *Paleo-aktueel* 11, 9-14.
- Johansen L, M Niekus & D Stapert 2007: Een vreemde vuistbijl, in secondaire positie gevonden bij Dronten (Fl.). *Paleo-Aktueel* 18, 4-9.
- Jones CG, JH Lawton & M Shachak 1994: Organisms as ecosystem engineers. *Oikos* 69, 373-386.
- Jones CG, JH Lawton & M Shachak 1997: Positive and negative effects of organisms as physical ecosystem engineers. *Ecology* 78, 1946-1957.
- Jones G & P Rowley-Conwy 2007: On the importance of cereal cultivation in the British Neolithic, in: S Colledge & J Conolly (eds.), *The Origins and Spread of Domestic Plants in Southwest Asia and Europe*. Left Coast Press, Walnut Creek, pp. 391-419.
- Kaiser K & I Clausen I, 2005: Palaeopedology and stratigraphy of the Late Palaeolithic Alt Duvenstedt site, Schleswig-Holstein (Northwest Germany). *Archäologisches Korrespondenzblatt* 35, 447-466.
- Kamermans H & M Wansleben 1999: Predictive modelling in Dutch archaeology, joining forces, in: JA Barceló, I Briz and A Vila (eds.), *New Techniques for Old Times - CAA98. Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology*. BAR International Series 757, 225-230.
- Kamermans H, 2000: Land evaluation as predictive modelling: a deductive approach, in: G Lock (ed.), *Beyond the Map. Archaeology and Spatial Techniques*. IOS Press, Amsterdam, pp. 124-146.
- Kampffmeyer U, 1991: *Die Keramik der Siedlung Hüde I am Dümmer: Untersuchungen zur Neolithisierung des nordwestdeutschen Flachlands*. PhD Thesis, Universität Göttingen.
- Kars H, 1997: Conservation science and the archaeological property, in: WJH Willems, H Kars & DP Hallewas (eds.), *Archaeological heritage management in The Netherlands: fifty years State Service for Archaeological Investigations*. Van Gorcum/ Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Assen/ Amersfoort, pp. 173-191.
- Kars H, 1998: Preserving our in situ archaeological heritage: a challenge to the geochemical engineer. *Journal of Geochemical Exploration* 62, 139-147.
- Kars H & RM van Heeringen (eds.) 2008: *Preserving archaeological remains in situ. Proceedings of the 3rd conference 7 - 9 December 2006, Amsterdam*, Geoarchaeological and Bioarchaeological Studies 10, Institute for Geo- and Bioarchaeology, Vrije Universiteit, Amsterdam.
- Kars R, F Busschers & J Wallinga 2012: Validating post IR-IRSL dating on K-feldspars through comparison with quartz OSL ages. *Quaternary Geochronology* 12, 74-86.

- Kasse C, 1997: Cold-Climature Aeolian Sand-Sheet Formation in North-Western Europe (c. 14–12.4 ka); a Response to Permafrost Degradation and Increased Aridity. *Permafrost and Periglacial Processes* 8, 295-311.
- Kasse C, 1999: Late Pleniglacial and Late Glacial aeolian phases in The Netherlands, in: Schirmer, W. (ed.), *Dunes and fossil soils*. *GeoArchaeoRhein* 3, 61-82.
- Kasse C, 2002: Sandy aeolian deposits and environments and their relation to climate during the Last Glacial Maximum and Lateglacial in northwest and central Europe. *Progress in Physical Geography* 26, 507-532.
- Keeley LH, 1995: Protoagricultural practices among hunter-gatherers: A cross-cultural survey, in: DT Price & AB Gebauer (eds.), *Last hunters, first farmers. New perspectives on the prehistoric transition to agriculture*. School of American Research Press, Santa Fe, New Mexico, pp. 243-272.
- Kelly RL, 1995: *The foraging spectrum: diversity in hunter-gatherer lifeways*. Smithsonian Institution Press, Washington D.C.
- Kendal J, JJ Tehrani & J Odling-Smee 2011: Human niche construction in interdisciplinary focus. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 366, 785-792.
- Kennard A, 1944: The Crayford Brickearths. *Proceedings of the Geologists' Association* 55, 121-169.
- Kerkhoven AA, H Peeters, P Visser & W Hessing 2005: *De ruimtelijke ambitie archeologie voor het Omgevingsplan Flevoland II (OPFII). Methodiek, beleidsstudies, kaarten en resultaten van het werkatelier*. Intern rapport Provincie Flevoland.
- Kerkhoven AA, 2011a: *Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek plangebied 4I/4F Homeruskwartier Almere Poort*. Archeologische Rapporten Almere 14, Gemeente Almere, Almere.
- Kerkhoven AA, 2011b: *Standaardrapportage Inventariserend Veldonderzoek plangebied 1P5/6 Almere Overgooi, gemeente Almere*. Archeologische Rapporten Almere 49, Gemeente Almere, Almere.
- Kiden P, L Denys & P Johnston 2002: Late Quaternary sea-level change and isostatic and tectonic land movements along the Belgian–Dutch North Sea coast: geological data and model results. *Journal of Quaternary Science* 17, 535-546.
- Kilian MR, J van der Plicht & B van Geel 1995: Dating raised bogs: New aspects of AMS ¹⁴C wiggle matching, a reservoir effect and climatic change. *Quaternary Science Reviews* 14, 959-966.
- Kirleis W, S Kloöß, H Kroll & J Müller 2012: Crop growing and gathering in the northern German Neolithic: a review supplemented by new results. *Vegetation history and archaeobotany* 21, 221-242.
- Kluiwing SJ, MA Lascaris AMJ de Kraker, H Renes, GJ Borger & SA Soetens 2013: Potential and use of archaeological and historical data in the coastal zone of the southern North Sea in a reconstruction of the sea level curve of the last 3000 years: results of a case study, in: GJ Borger, AMJ de Kraker, T Soens E Thoen, D Tys (eds.), *Landscape or seascapes? The history of the coastal environment in the North Sea area reconsidered*. Brepols Publishers, Turnhout, pp. 61-84.
- Kluiwing SJ, 2015: How geoarchaeology and landscape archaeology contribute to niche construction theory (NCT). *Water History* 7, 557-571.
- Kluiwing SJ, M Engel, VM Heyvaert & AJ Howard 2015: Where earth scientists meet Cleopatra: Geoarchaeology and geoprosection of ancient landscapes. *Quaternary International* 367, 1-3.
- Koehler H, 2008: L'apport du gisement des Oisiers à Bapaume (Pas-de-Calais) au début sur l'émergence du Paléolithique Moyen dans la Nord de la France. *Bulletin de la Société Préhistorique Française* 105, 709-736.
- Kooi H, P Johnston, K Lambeck, C Smither & R Molendijk 1998: Geological causes of recent (~100 yr) vertical land movement in the Netherlands. *Tectonophysics* 299, 297-316.
- Kooistra LI, 2008: Vegetation history and agriculture in the cover-sand area west of Breda (province of Noord-Brabant, The Netherlands). *Vegetation History and Archaeobotany* 17, 113-125.
- Koopman S & AE Pfeifer 2012: De paleogeografische ontwikkeling van Gooi en Eemland sinds het Saalian. *Grondboor & Hamer* 66, 267-275.
- Koopman S, AE Pfeifer & GHJ Ruegg 2013: *Goois Geologisch Informatie Systeem versie 4.1*. <http://www.ivn.gooi.nl/ggis/inleid.htm>.
- Koster E, 2005: Recent advances in luminescence dating of Late Pleistocene (cold-climate) aeolian sand and loess deposits in western Europe. *Permafrost and periglacial processes* 16, 131-143.
- Kroll H, 2007: The plant remains from the Neolithic Funnel Beaker site of Wangels in Holsatia, northern Germany, in: S Colledge & J Conolly (eds.), *The Origins and Spread of Domestic Plants in Southwest Asia and Europe*. Left Coast Press, Walnut Creek, CA, pp. 349-357.
- Kühner R, A Hille & FW Junge 1999: Die spätweichselzeitlichen Ablagerungen der Spree im Tagebau Cottbus-Nord und ihre zeitliche Einordnung unter besonderer Berücksichtigung von ersten ¹⁴C-Daten an Hölzern. *Quartär* 49/50, 7-20.
- Laland KN, FJ Odling-Smee & MW Feldman 1996: The evolutionary consequences of niche construction: a theoretical investigation using two-locus theory. *Journal of Evolutionary Biology* 9, 293-316.
- Laland KN, FJ Odling-Smee & MW Feldman 1999: Evolutionary consequences of niche construction and their implications for ecology. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 96, 10242-10247.

- Laland KN & K Sterelny 2006: Perspective: seven reasons (not) to neglect niche construction. *Evolution* 60, 1751-1762.
- Laland KN & MJ O'Brien 2010: Niche construction theory and archaeology. *Journal of Archaeological Method and Theory* 17, 303-322.
- Lamb HH, 1984: Some studies of the Little Ice Age of recent centuries and its great storms, in: NA Mörner & W Karlin (eds.), *Climatic changes on a yearly to millennial basis*. Kluwer, Dordrecht, pp. 309-329.
- Lamb HH & K Frydendahl 1991: *Historic storms of the North Sea, British Isles and Northwest Europe*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lamb HH, 1995: *Climate, History and the Modern World* (2nd edition). Routledge, London.
- Lamotte A, 2001: *Les industries à bifaces de l'Europe du nord-ouest au pléistocène moyen: l'apport des données des gisements du bassin de la Somme, de l'Escaut et de la Baie de St-Brieuc*. Archaeopress, Oxford.
- Lamoureux S, 2000: Five centuries of interannual sediment yield and rainfall-induced erosion in the Canadian High Arctic recorded in lacustrine varves. *Water Resources Research* 36, 309-318.
- Lanting JN & WG Mook 1977: *The pre-and protohistory of the Netherlands in terms of radiocarbon dates*. Centre for Isotope Research, Groningen.
- Lanting JN & J van der Plicht 1995/1996: De ¹⁴C-chronologie van de nederlandse pre- en protohistorie I: Laat-Paleolithicum. *Palaeohistoria* 37/38, 71-125.
- Lanting JN & J van der Plicht 1999/2000: De ¹⁴C-chronologie van de nederlandse pre-en protohistorie III, Neolithicum. *Palaeohistoria* 41/42, 1-110.
- Lauwerier R & J Deeben 2011: Burnt animal remains from Federmesser sites in the Netherlands. *Archaologisch Korrespondenzblatt* 41, 1-20.
- Layard N, 1912: Animal remains from the railway cutting at Ipswich. *Proceedings of the Suffolk Institute of Archaeology and Natural History* 14, 59-68.
- Layard N, 1920: The Stoke Bone-Bed, Ipswich. *Proceedings of the Prehistoric Society of East Anglia* 3, 210-219.
- Leary J, 2009: Perceptions of and responses to the Holocene flooding of the North Sea lowlands. *Oxford Journal of Archaeology* 28, 227-237.
- Leijnse K, 2006: *Hanzelijn, tracédeel Nieuwe Land; archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek - IVO fase 1 (afroning) en IVO fase 2*. RAAP-Rapport 1305, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Lenselink G, 1996: *Fysische grondslagen van het bodemarchief: Bewoningsgeschiedenis, Westelijk van de Knardijk*. Inrichting en ontwikkeling van zuidelijk Flevoland 1968-1996 Waterstaat UD-GRDIM 5, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Rijkswaterstaat Directie IJsselmeergebied, Den Haag.
- Lentz DL, 2000: *Imperfect balance: landscape transformations in the Precolumbian Americas*. Columbia University Press, New York.
- Letey J, 1985: Relationship between soil physical properties and crop production. *Advances in soil science* 1, 277-294.
- Lewontin RC, 1983: Gene, organism and environment, in: DS Bendall (ed.), *Evolution from molecules to men*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 273-285.
- Linthout K, 2015: Provenance of the Roman basalt stone at Kotterbos (Lelystad, the Netherlands): A geoarchaeological study based on petrographic and geochemical analysis, and comparison with a synthesis of basalt stones along the northern Limes. *Netherlands Journal of Geosciences* 94, 387-397.
- Lisiecki LE & ME Raymo 2005: A Pliocene-Pleistocene stack of 57 globally distributed benthic $\delta^{18}\text{O}$ records. *Paleoceanography* 20, 1-17.
- Locht J, O Guerlin, P Antoine & N Debenham 2000: *Therdonne, Le Mont de Bourguillemont. Document Final de Synthèse*. Association pour les Fouilles Archéologiques Nationales 5, Service Régional de l'Archéologie Picardie, Amiens.
- Louwe Kooijmans LP, 1993a: The Mesolithic/Neolithic transformation in the lower Rhine basin, in: Bogucki, P. (ed.), *Case studies in European prehistory*. CRC Press, Boca Raton, 95-145.
- Louwe Kooijmans LP, 1993b: Wetland exploitation and upland relations of prehistoric communities in the Netherlands, in: J Gardiner (ed.), *Flatlands and wetlands: current themes in East Anglian archaeology*. East Anglian Archaeology Report 50, 71-116.
- Louwe Kooijmans LP, 2001a. *Hardinxveld-Giessendam Polderweg: een mesolithisch jachtkamp in het rivierengebied (5500-5000 v. Chr.)*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 83, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Louwe Kooijmans LP, 2001b. *Hardinxveld-De Bruin: een kampplaats uit het Laat-Mesolithicum en het begin van de Swifterbant-cultuur (5500-4450 v. Chr.)*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 88, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Louwe Kooijmans LP, PW van den Broeke, H Fokkens & A van Gijn (eds.) 2005: *Nederland in de prehistorie*. Bert Bakker, Amsterdam.

- Louwe Kooijmans LP, 2007: The gradual transition to farming in the Lower Rhine Basin. *Proceedings of the British Academy* 144, 287-309.
- Louwe Kooijmans LP, 2009: The agency factor in the process of Neolithisation—a Dutch case study. *Journal of Archaeology in the Low Countries* 1, 27-54.
- Lowe JJ, SO Rasmussen, S Björck, WZ Hoek, JP Steffensen, MJC Walker & ZC Yu 2008: Synchronisation of palaeoenvironmental events in the North Atlantic region during the Last Termination: a revised protocol recommended by the INTIMATE group. *Quaternary Science Reviews* 27, 6-17.
- Maarleveld G, 1983: Ice-pushed ridges in the Central Netherlands, in: J Ehlers (ed.), *Glacial Deposits in North-West Europe*. Balkema, Rotterdam, pp. 393-397.
- Maddy D, D Bridgland & R Westaway 2001: Uplift-driven valley incision and climate-controlled river terrace development in the Thames Valley, UK. *Quaternary International* 79, 23-36.
- Makaske B, DG van Smeerdijk, MJ Kooistra, RMK Haring, EV Verbauwen & A Smit 2002a: *Een verkenning van begraven dekzandbodems in een bodembeschermingsgebied ten zuidoosten van Almere: Een interdisciplinair onderzoek naar de kwaliteit van het bodemarchief, met implicaties voor archeologische waarden*. Alterra-rapport 486, Alterra, Wageningen.
- Makaske B, DG van Smeerdijk, JR Mulder & T Spek 2002b: *De stijging van de waterspiegel nabij Almere in de periode 5300-2300 v. Chr.* Alterra-rapport 478, Alterra, Wageningen.
- Makaske B, DG van Smeerdijk, JHM Peeters, JR Mulder & T Spek 2003: Relative water-level rise in the Flevo lagoon (The Netherlands), 5300-2000 cal. yr BC: an evaluation of new and existing basal peat time-depth data. *Netherlands Journal of Geosciences* 82, 115-131.
- Makaske B, GJ Maas & DG van Smeerdijk 2008: The age and origin of the Gelderse IJssel. *Netherlands Journal of Geosciences* 87, 323-337.
- Marshall G, 2001: The Broom pits: a review of research and a pilot study of two Acheulean biface assemblages, in: FF Wenban-Smith & RT Hosfield (eds.), *Palaeolithic archaeology of the Solent River*. Lithic Studies Society Occasional Paper 7, 77-84.
- Martens VV & O Bergersen 2015: In situ site preservation in the unsaturated zone: Avaldsnes. *Quaternary International* 368, 68-79.
- McClatchie M, N Whitehouse, R Schulting, A Bogaard & P Barratt 2009: Cultivating societies: new insights into agriculture in Neolithic Ireland, in: M Stanley, E Danaher & J Eogan (eds.), *Dining and dwelling*. Archaeology and the National Roads Authority Monograph Series 6, 1-8.
- Mees G, 1847: *Schokland*. Overijsselsche almanak voor oudheid en letterkunde 12, De Lange, Deventer.
- Meijer T, 1991: Molluscan investigation of ice-pushed Pleistocene deposits near Wageningen, The Netherlands, in: G Ruegg (ed.), *Geology and archaeology of ice-pushed Pleistocene deposits near Wageningen (The Netherlands)*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 46, 55-64.
- Meijlink B, 1858: *Beschrijving van Schokland en de Schokkers, met eenige losse gedachten en gesprekken op een zondags-reisje her en derwaarts*. Van Hulst, Kampen.
- Mellars P, 2004: Neanderthals and the modern human colonization of Europe. *Nature* 432, 461-465.
- Melville RV & EC Freshney 1982: *The Hampshire Basin and adjoining areas*. Her Majesty's Stationery Office, London.
- Menke U, E van de Laar & G Lenselink 1998: *De Geologie en Bodem van Zuidelijk Flevoland*. Flevovericht 415, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Rijkswaterstaat Directie IJsselmeergebied, Lelystad.
- Michel J, 1978: Les industries paléolithiques de la Carrière Hélin à Spiennes. *Helinium* 18, 35-68.
- Modderman PJR, 1945: *Over de wording en de beteekenis van het Zuiderzeegebied*. PhD Thesis, University of Groningen.
- Moerman HJ & AJ Reijers 1925: *Schokland*. *Tijdschrift Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap*, 2e serie 42, 151-188.
- Moerman S & JJ Huisman 2006: *Inventariserend veldonderzoek, verkennende fase. Restaurant Hajé in Lelystad, gemeente Lelystad CIS-code 16825*. Becker & Van de Graaf, Katwijk.
- Moir J & A Hopwood 1939: Excavations at Brundon, Suffolk (1935-37). *Proceedings of the Prehistoric Society* 5, 1-32.
- Mook WG & Streurman 1983: Physical and chemical aspects of radiocarbon dating. in: WG Mook & HT, Waterbolk ¹⁴C and Archaeology. Proceedings of the First International Symposium (= PACT 8), Strasbourg.
- Moore PD, JA Webb & ME Collison 1991: *Pollen analysis*. Blackwell scientific publications, Oxford.
- Murray AS & AG Wintle 2003: The single aliquot regenerative dose protocol: potential for improvements in reliability. *Radiation Measurements* 37, 377-381.
- Murray JW, 2006: *Ecology and applications of benthic foraminifera*. Cambridge University Press, New York.
- Nanninga Uitterdijk J, 1888: Aanteekeningen betreffende de geschiedenis van den Polder van Dronthen. *Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel* 9, 192-264
- Newig J & D Kelletat 2011: The North Sea Tsunami of June 5, 1858. *Journal of Coastal Research* 27, 931-941.

- Newig J, 2013: Merkmale eines historischen Tsunamis in der Nordsee, in: P Henning & A Vött (eds.), *Die Küste als Lebensraum und Risikozone: Aspekte moderner Küstenforschung. Beiträge der 30. Jubiläums-Jahrestagung des Arbeitskreises "Geographie der Meere und Küsten" (AMK) in der Deutschen Gesellschaft für Geographie (DGfG), 26-29 April 2012 in Mainz*. Mainzer Geographische Studien 55, 95-110.
- Nicolle E & J Sinel 1910: Report on the Exploration of the Palaeolithic Cave-Dwelling Known as La Cotte, St. Brelade, Jersey. *Man* 10, 185-188.
- Nales T, 2010: *Archeologisch bureauonderzoek & Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase. Project Rivierduingebied, Swifterbant, Gemeente Dronten*. Becker & Van de Graaf rapport 951, Becker & Van de Graaf, Noordwijk.
- Nales T & AA Kerkhoven 2010: *Stichtsekan, 1-R Bon-Eindhoven, Gemeente Almere. Inventariserend Veldonderzoek (IVO), fase 3; Waarderende fase door middel van boringen*. Becker & Van de Graaf rapport 862, Becker & Van de Graaf, Noordwijk.
- Niekus M, 1995: *A technological comparison between two Middle Palaeolithic flint assemblages*. Internal Report, Biological-Archaeological Institute, University of Groningen, Groningen.
- Niekus M, D Stapert & L Johansen 1998: Een Federmesser-vindplaats bij Doetinchem (Gld.), met vijf retouchoirs rond een haard. *Paleo-aktueel* 9, 18-22.
- Niekus M & D Stapert 2005: Het Midden-Paleolithicum in Noord-Nederland, in: J Deebe, E Drenth, M-F van Oorsouw & L Verhart (eds.), *De Steentijd van Nederland* (2nd edition). *Archeologie* 11/12, 91-118.
- Niekus M, 2006: A geographically referenced ¹⁴C database for the Mesolithic and the early phase of the Swifterbant culture in the northern Netherlands. *Palaeohistoria* 47/48, 41-99.
- Niekus M, R van Balen, J Bongers, J Bosch, D Brinkhuizen, H Huisman, I Jelsma, L Johansen, C Kasse & S Kluiving 2015: News from the north: A late Middle Palaeolithic site rich in handaxes on the Drenthe–Frisian till plateau near Assen, the Netherlands; first results of a trial excavation. *Quaternary International* 411, 284-304.
- Nilsson M, M Klarqvist, E Bohlin & G Possnert 2001: Variation in ¹⁴C age of macrofossils and different fractions of minute peat samples dated by AMS. *Holocene* 11, 579-586.
- Nolan P & G Lenski 2014: *Human societies: an introduction to macrosociology* (12th edition). Oxford University Press, New York.
- Odling-Smee F, 1988: Niche-constructing phenotypes, in: HC Plotkin (ed.), *The Role of Behavior in Evolution*. The MIT Press, Cambridge, pp. 73-132.
- Odling-Smee FJ, KN Laland & MW Feldman 1996: Niche construction. *The American Naturalist* 147, 641-648.
- Odling-Smee FJ, KN Laland & MW Feldman 2003: *Niche construction: the neglected process in evolution*. Princeton University Press, Princeton/Oxford.
- Oele E, W Apon, M Fischer, R Hoogendoorn, C Mesdag, E de Mulder, B Overzee, A Sesören & W Westerhoff 1983: Surveying the Netherlands: sampling techniques, maps and their application. *Geologie en Mijnbouw* 62, 355-372.
- Oldfield F & J Dearing 2003: The role of human activities in past environmental change, in: K Alverson, R Bradley & T Pedersen (eds.), *Paleoclimate, global change and the future. Global Change - The IGBP Series*. Springer, Berlin/Heidelberg/New York, pp. 143-162.
- Oliver MA & R Webster 1990: Kriging: a method of interpolation for geographical information systems. *International Journal of Geographical Information System* 4, 313-332.
- Out WA, 2008a: Growing habits? Delayed introduction of crop cultivation at marginal Neolithic wetland sites. *Vegetation history and archaeobotany* 17, 131-138.
- Out WA, 2008b: Neolithisation at the site Brandwijk-Kerkhof, the Netherlands: natural vegetation, human impact and plant food subsistence. *Vegetation History and Archaeobotany* 17, 25-39.
- Out WA, 2009: *Sowing the seed?: human impact and plant subsistence in Dutch wetlands during the Late Mesolithic and Early and Middle Neolithic (5500-3400 cal BC)*. PhD Thesis, Leiden University.
- Pannekoek AJ, LMJU van Straaten, DJ Doeglas & PD Jungerius 1982: *Algemene geologie* (3rd edition). Wolters Noordhoff, Groningen.
- Parris AS, PR Bierman, AJ Noren, MA Prins & A Lini 2009: Holocene paleostorms identified by particle size signatures in lake sediments from the northeastern United States. *Journal of Paleolimnology* 43, 29-49.
- Pasda C, 2002: A short note on man in the Allerød/Younger Dryas environment of lower Lusatia (Brandenburg, Germany), in: Eriksen BV & B Bratlund (eds.), *Recent Studies in the Final Palaeolithic of the European Plain, Proceedings of a UISPP Symposium, Stockholm, 14-17 October 1999*. Aarhus University Press, Aarhus, pp. 123-128.
- Peeters J, FS Busschers & E Stouthamer 2015: Fluvial evolution of the Rhine during the last interglacial-glacial cycle in the southern North Sea basin: A review and look forward. *Quaternary International* 357, 176-188.
- Peeters JHM, B Makaske, J Mulder, A Otte-Klomp, D van Smeerdijk, S Smit & T Spek 2002: Elements for archaeological heritage management: exploring the archaeological potential of drowned Mesolithic and Early

- Neolithic landscapes in Zuidelijk Flevoland. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 45, 83-125.
- Peeters JHM, 2007: *Hoge Vaart-A27 in context: towards a model of Mesolithic-Neolithic land use dynamics as a framework for archaeological heritage management*. PhD Thesis, University of Amsterdam.
- Peeters JHM & G Momber 2014: The southern North Sea and the human occupation of northwest Europe after the Last Glacial Maximum. *Netherlands Journal of Geosciences* 93, 55-70.
- Peleman C, PM Vermeersch & I Luypaert 1994: Ahrensburg nederzetting te Zonhoven-Molenheide 2. *Notae praehistoricae* 14, 73-80.
- Peters F & JHM Peeters (eds.) 2001: *De opgraving van de mesolithische en neolithische vindplaats Urk-E4 (Domineesweg, gemeente Urk)*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 93. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Pettitt PB, 1999: Disappearing from the World: An Archaeological Perspective on Neanderthal Extinction. *Oxford Journal of Archaeology* 18, 217-240.
- Pirson S, D Flas, G Abrams, D Bonjean, M Court-Picon, K Di Modica, C Draily, F Damblon, P Haesaerts, R Miller, H Rougier, M Toussaint & P Semal 2012: Chronostratigraphic context of the Middle to Upper Palaeolithic transition: Recent data from Belgium. *Quaternary International* 259, 78-94.
- Pirson S, P Haesaerts & K Di Modica 2009: Cadre chronostratigraphique des principaux gisements du Paléolithique moyen du bassin de la Haine: un état de la question, in: K Di Modica & C Jungels (eds.), *Paléolithique moyen en Wallonie. La collection Louis Eloy*. Collections du Patrimoine culturel de la Communauté française 2, 58-77.
- Pons LJ & AJ Wiggers 1960: De Holocene wordinggeschiedenis van Noord-Holland en het Zuiderzeegebied, deel II. *Tijdschrift Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, 2e serie* 77, 1-57.
- Pope M, M Bates, J Cole, C Conneller, K Ruebens, B Scott, A Shaw, G Smith, D Underhill & R Wragg-Sykes 2012: Quaternary Environments and Archaeology of Jersey: A New Multidisciplinary project looking at the early prehistoric occupation of the English Channel Region, in: K Ruebens, I Romanowska & R Bynoe (eds.), *Unravelling the Palaeolithic: ten years of research at the Centre for the Archaeology of Human Origins (CAHO, University of Southampton)*. Archaeopress, Oxford, pp. 27-39.
- Post SADS, 2008: *Basisrapportage bureauonderzoek plangebied 3C0 Bouwmeesterbuurt, locatie van Eesterenplein*. Archeologische Rapporten Almere 31, Gemeente Almere, Almere.
- Prins MA & GJ Weltje 1999: End-member modeling of siliclastic grain-size distributions: The late Quaternary record of aeolian and fluvial sediment supply to the Arabian Sea and its paleoclimatic significance, in: J Harbaugh, L Watney, G Rankey, R Slingerland, R Goldstein & E Franseen (eds.), *Numerical experiments in stratigraphy: Recent advances in stratigraphic and sedimentologic computer simulations*. SEPM (Society for Sedimentary Geology) Special Publication 62, 91-111.
- Prins MA, G Postma & GJ Weltje 2000: Controls on terrigenous sediment supply to the Arabian Sea during the late Quaternary: the Makran continental slope. *Marine Geology* 169, 351-371.
- Prins MA, LM Bouwer, CJ Beets, SR Troelstra, GJ Weltje, RW Kruk, A Kuijpers & PZ Vroon 2002: Ocean circulation and iceberg discharge in the glacial North Atlantic: Inferences from unmixing of sediment size distributions. *Geology* 30, 555-558.
- Pyne SJ, 1998: Landscapes forged in fire: History, land, and anthropogenic fire, in: W Balée (ed.), *Advances in historical ecology*. Columbia University Press, New York, pp. 64-103.
- Radtke U, A Janotta, A Hilgers & A Murray 2001: The potential of OSL and TL for dating Lateglacial and Holocene dune sands tested with independent age control of the Laacher See tephra (12 880 a) at the Section 'Mainz-Gonsenheim'. *Quaternary Science Reviews* 20, 719-724.
- Raemaekers DCM, C Bakels, B Beerenhout, A van Gijn, K Hänninen, S Molenaar, D Paalman, M Verbruggen & C Vermeeren 1997: Wateringen 4: a settlement of the Middle Neolithic Hazendonk 3 Group in the Dutch coastal area. *Analecta Praehistorica Leidensia* 29, 143-192.
- Raemaekers DCM, 1999: *The articulation of a 'New neolithic'. The meaning of the Swifterbant Culture for the process of Neolithisation in the western part of the North European Plain (4900-3400 BC)*. PhD Thesis, Leiden University.
- Raemaekers DCM, 2003: Cutting a long story short? The process of neolithization in the Dutch delta re-examined. *Antiquity* 77, 740-748.
- Raemaekers DCM, 2005: Het Vroeg-en Midden-Neolithicum in Noord-, Midden-en West-Nederland, in: J Deeben, E Drenth, M-F van Oorsouw & L Verhart (eds.), *De Steentijd van Nederland* (2nd edition). Archeologie 11/12, 261-282.
- Rapp GR & CL Hill 2006: *Geoarchaeology: the earth-science approach to archaeological interpretation* (2nd edition). Yale University Press, New Haven.
- Redman CL, 1999: *Human impact on ancient environments*. University of Arizona Press, Tuscon.

- Reimer PJ, MGL Baillie, E Bard, A Bayliss, JW Beck, PG Blackwell, C Bronk Ramsey, CE Buck, GS Burr, RL Edwards, M Friedrich, PM Grootes, TP Guilderson, I Hajdas, TJ Heaton, AG Hogg, KA Hughen, KF Kaiser, B Krome, FG McCormac, SW Manning, RW Reimer, DA Richards, JR Southon, S Talamo, CSM Turney, J van der Plicht & CE Weyhenmeyer 2009: IntCal09 and Marine09 radiocarbon age calibration curves, 0-50,000 years cal BP. *Radiocarbon* 51, 1111-1150.
- Reimer PJ, E Bard, A Bayliss, JW Beck, PG Blackwell, C Bronk Ramsey, CE Buck, H Cheng, RL Edwards, M Friedrich, PM Grootes, TP Guilderson, H Haflidason, I Hajdas, C Hatté, TJ Heaton, DL Hoffman, AG Hogg, KA Hughen, FK Kaiser, B Kromer, SW Manning, M Niu, RW Reimer, DA Richards, ME Scott, JR Southon, RA Staff, CSM Turney & J van der Plicht 2013: IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0-50,000 years cal BP. *Radiocarbon* 55, 1869-1887.
- Richerson PJ, R Boyd & RL Bettinger 2001: Was agriculture impossible during the Pleistocene but mandatory during the Holocene? A climate change hypothesis. *American Antiquity* 66, 387-411.
- Richter J, 2011: *When did the Middle Paleolithic begin?, Neanderthal Lifeways, Subsistence and Technology*. Springer, Heidelberg/New York, pp. 7-14.
- Richter P, 1992: Ein spätglazialer Fundplatz auf dem Friedhof in Melbeck, Ldkr. Lüneburg. *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 61, 3-32.
- Riel-Salvatore J, 2010: A niche construction perspective on the middle-upper paleolithic transition in Italy. *Journal of Archaeological Method and Theory* 17, 323-355.
- Rindos D, 1984: *The origins of agriculture: an evolutionary perspective*. Academic Press, New York, p. 325.
- Rockström J, M Falkenmark, C Folke, M Lannerstad, J Barron, E Enfors, L Gordon, J Heinke, H Hoff & C Pahl-Wostl 2014: *Water Resilience for Human Prosperity*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Roebroeks W, 1988: From find scatters to early hominid behaviour: A study of Middle Palaeolithic riverside settlements at Maastricht-Belvédère (the Netherlands). *Analecta Praehistorica Leidensia* 21, 1-196.
- Roebroeks W, J-J Hublin & K MacDonald 2011: Continuities and Discontinuities in Neandertal Presence: A Closer Look at Northwestern Europe, in: N Ashton, SG Lewis & S Chris (eds.), *The Ancient Human Occupation of Britain*. Developments in Quaternary Sciences 14, 113-123.
- Roebroeks W, 2014: Terra incognita: The Palaeolithic record of northwest Europe and the information potential of the southern North Sea. *Netherlands Journal of Geosciences* 93, 43-53.
- Roeleveld W & W Gotjé 1993: *Holocene waterspiegelontwikkeling in de Noordoostpolder in relatie tot zeespiegelbeweging en kustontwikkeling. De Holocene laagveenontwikkeling in de randzone van de Nederlandse kustvlakte (Noordoostpolder)*, PhD Thesis, Vrije Universiteit Amsterdam, 76-86.
- Ropars A, C Billard & A Delagnes 1996: Le site du Puceuil à Saint-Saëns (Seine-Maritime): présentation générale de l'opération et des données archéologiques, in: A Delagnes & A Ropars (eds.), *Paléolithique moyen en pays de Caux (Haute-Normandie): Le Puceuil, Etoutteville, deux gisements de plein-air en milieu loessique*. Maison des Sciences de l'Homme, Paris, pp. 28-49.
- Rots V, 2013: Insights into early Middle Palaeolithic tool use and hafting in Western Europe. The functional analysis of level IIa of the early Middle Palaeolithic site of Biache-Saint-Vaast (France). *Journal of Archaeological Science* 40, 497-506.
- Rowley-Conwy P, 1984: The laziness of the short-distance hunter: The origins of agriculture in western Denmark. *Journal of Anthropological Archaeology* 3, 300-324.
- Rowley-Conwy P, 1985: The origin of agriculture in Denmark: a review of some theories. *Journal of Danish archaeology* 4, 188-195.
- Rozoy J-G, 1978: *Les derniers chasseurs: l'Épipaléolithique en France et en Belgique: Essai de synthèse*. Société Archéologique Champenoise (Bulletin, Numéro Spécial), Charleville.
- Ruegg G, 1981: Ice-pushed Lower and Middle Pleistocene deposits near Rhenen (Kwintelooijen): sedimentary-structural and lithological/granulometrical investigations, in: Ruegg, G.H.J., Zandstra, J.G. (eds.), *Geology and archaeology of Pleistocene deposits in the ice-pushed ridge near Rhenen and Veenendaal*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 35-2/7, 165-177.
- Ruegg G, 1983: Glaciofluvial and glaciolacustrine deposits in the Netherlands, in: J Ehlers (ed.), *Glacial deposits in North-West Europe*. AA Balkema, Rotterdam, pp. 379-392.
- Ruegg G, 1991: Pleistocene fluvial deposits in ice-pushed position, Wageningen, the Netherlands, in: G Ruegg (ed.), *Geology and archaeology of ice-pushed Pleistocene deposits near Wageningen (The Netherlands)*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 46, 3-25.
- Ruegg G & A Burger 1999: De spoorwegafgraving bij Maarn: nieuwe waarnemingen in een oude groeve. *Grondboor & Hamer* 53, 111-116.
- Ruegg G, 2008: De voormalige groeve Kwintelooijen in de Utrechtse Heuvelrug. *Grondboor & Hamer* 62, 130-138.
- Rust A, 1943: *Die alt- und mittelsteinzeitlichen Funde von Stellmoor*. Wachholtz, Neumünster.
- Salter A, 1898: Pebbly and other gravels in southern England. *Proceedings of the Geologists' Association* 15, 264-286.

- Saxton K, WJ Rawls, J Romberger & R Papendick 1986: Estimating generalized soil-water characteristics from texture. *Soil Science Society of America Journal* 50, 1031-1036.
- Schäfer J, 1990: *Der altsteinzeitliche Fundplatz auf den Vulkan Schweinskopf-Karmelenberg*. PhD Thesis, University of Cologne.
- Schepers M, 2014a: *Reconstructing vegetation diversity in coastal landscapes*. PhD Thesis, University of Groningen.
- Schepers M, 2014b: Wet, wealthy worlds: the environment of the Swifterbant river system during the Neolithic occupation (4300-4000 cal BC). *Journal of Archaeology in the Low Countries* 5, 79-106.
- Schiltmans DEA, 2005: *Inrichtingsplan kavels J140 en J141 te Schokland, gemeente Noordoostpolder; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (verkennde fase)*. RAAP-rapport 1140, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Schlüter D, 2003: Neanderthalers in Overijssel. *Overijsselse Historische Bijdragen* 118, 179-193.
- Schreve D, 1997: *Mammalian biostratigraphy of the later Middle Pleistocene in Britain*. PhD Thesis, University of London.
- Schreve D, D Bridgland, P Allen, J Blackford, C Glead-Owen, H Griffiths, D Keen & M White 2002: Sedimentology, palaeontology and archaeology of late Middle Pleistocene River Thames terrace deposits at Purfleet, Essex, UK. *Quaternary Science Reviews* 21, 1423-1464.
- Schreve D, P Harding, M White, D Bridgland, P Allen, F Clayton, D Keen & KEH Penkman 2006: A Levallois knapping site at West Thurrock, Lower Thames, UK: its Quaternary context, environment and age. *Proceedings of the Prehistoric Society* 72, 21-52.
- Schwabedissen H, 1949: Hamburg-Rissen, ein wichtiger Fundplatz der frühen Menschheitsgeschichte. *Hammaburg* 2, 81-90.
- Schwabedissen H, 1954: *Die Federmesser-Gruppen des nordwesteuropäischen Flachlandes: zur Ausbreitung des Spät-Magdalénien*. Wachholtz, Neumünster.
- Scott B, N Ashton, SG Lewis, S Parfitt & M White 2010a: Technology and landscape use in the Early Middle Palaeolithic of the Thames Valley, in: N Ashton, SG Lewis & CB Stringer (eds.), *The Ancient Human Occupation of Britain*. Elsevier, Amsterdam, pp. 67-89.
- Scott B, N Ashton, KE Penkman, RC Preece & M White 2010b: The position and context of Middle Palaeolithic industries from the Ebbsfleet Valley, Kent, UK. *Journal of Quaternary Science* 25, 931-944.
- Scott B & N Ashton 2011: The Early Middle Palaeolithic: The European Context, in: N Ashton, SG Lewis & CB Stringer (eds.), *The ancient human occupation of Britain*. Elsevier, Amsterdam, pp. 91-112.
- Scott B, N Ashton, SG Lewis, S Parfitt & M White 2011: Technology and landscape use in the Early Middle Palaeolithic of the Thames Valley. *Developments in Quaternary Science* 14, 67-89.
- Scott B, M Bates, R Bates, C Conneller, M Pope, A Shaw & G Smith 2014: A new view from La Cotte de St Brelade, Jersey. *Antiquity* 88, 13-29.
- Scott K, 1986: The large mammal fauna, in: P Callow & JM Cornford (eds.), *La Cotte de St. Brelade, 1961-1978: Excavations by C.B.M. McBurney*. Geobooks, Norwich, pp. 109-137.
- Scott R, 2006: *The early middle Palaeolithic of Britain; origins, technology and landscape*. PhD Thesis, Durham University, available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/2896/>.
- Seidel L, 1804: *Eiland Schokland, 24 boringen tot op een diepte van 30 voet aan de westkant van het eiland*. Collectie Rijkswaterstaat, Kaarten: Kaart 728.
- Shackley ML, 1975: *A Study of the Mousterian of Acheulean Tradition Industries of Southern Britain*. PhD Thesis, University of Southampton.
- Shore JS, DD Bartley.& DD Harkness 1995: Problems encountered with the ¹⁴C dating of peat. *Quaternary Science Reviews* 14, 373-383.
- Simpson MJR, GA Milne, P Huybrechts & AJ Long 2009: Calibrating a glaciological model of the Greenland ice sheet from the Last Glacial Maximum to present-day using field observations of relative sea level and ice extent. *Quaternary Science Reviews* 28, 1631-1657.
- Smith BD, 2007a: Niche construction and the behavioral context of plant and animal domestication. *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews* 16, 188-199.
- Smith BD, 2007b: The ultimate ecosystem engineers. *Science* 315, 1797-1798.
- Smith BD, 2011: General patterns of niche construction and the management of 'wild' plant and animal resources by small-scale pre-industrial societies. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 366, 836-848.
- Smith BD & MA Zeder 2013: The onset of the Anthropocene. *Anthropocene* 4, 8-13.
- Smith PEL, 1972: Changes in population pressure in archaeological explanation. *World Archaeology* 4, 5-18.
- Smith R, 1911: A Palaeolithic industry at Northfleet, Kent. *Archaeologia* 62, 515-532.
- Smith W, 2010: *Basisrapportage bureauonderzoek plangebied de Laten (1M2 en 1M1)*. Archeologische rapporten Almere 68, Gemeente Almere, Almere.

- Soens T, 2013: Flood Security in the Medieval and Early Modern North Sea Area: A Question of Entitlement? *Environment and History* 19, 209-232.
- Sommé J, 1975: *Les Plaines de la Nord de la France et leur bordure, étude géomorphologique*. PhD Thesis, University of Paris.
- Sommé J, A Tuffreau, MJ Aitken, P Auguste, J Chaline, J-P Colbeaux, N Cunat-Bogé, R Geeraerts, J Hus, J Huxtable, E Juvigné, AV Munaut, S Occietti, P Pichet, J-J Puisségur, D-D Rousseau & B Van Vliet-Lanoe 1988: Chronostratigraphie, climats et environnements, in: A Tuffreau & J Sommé (eds.), *Le gisement paléolithique moyen de Biache-Saint-Vaast (Pas-de-Calais). Volume I: stratigraphie, environnement, études archéologiques* (1ère partie). Mémoires de la Société Préhistorique Française 21, 115-119.
- Sørensen L & S Karg 2014: The expansion of agrarian societies towards the north – new evidence for agriculture during the Mesolithic/Neolithic transition in Southern Scandinavia. *Journal of Archaeological Science* 51, 98-114.
- Spek T, EBA Bisdom & DG van Smeerdijk 1997: *Verdronken dekzandgronden in Zuidelijk Flevoland (archeologische opgraving 'A27-Hoge Vaart'): een interdisciplinaire studie naar de veranderingen van bodem en landschap in het Mesolithicum en Vroeg-Neolithicum*. Rapport 472.1, DLO-Staring Centrum, Wageningen.
- Spek T, EBA Bisdom & DG van Smeerdijk 2001a: Deel 7: Bodemkunde en landschapsecologie I: veranderingen in bodem en landschap, in: JHM Peeters & JWH Hogestijn (eds.), *De mesolithische en vroeg-neolithische vindplaats Hoge Vaart-A27 (Flevoland)*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 79-7, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Spek T, EBA Bisdom & DG van Smeerdijk 2001b: Deel 8: Bodemkunde en landschapsecologie II: aanvullend onderzoek naar landschapsvormende processen, in: JHM Peeters & JWH Hogestijn (eds.), *De mesolithische en vroeg-neolithische vindplaats Hoge Vaart-A27 (Flevoland)*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 79-8, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Spoelstra A, 2011: *Archeologisch inventariserend veldonderzoek Kadoelerveld 2 te Kraggenburg, gemeente Noordoostpolder (FL)*. MUG-publicatie 2011-108, MUG Ingenieursbureau, Leek.
- Spurrell FC, 1880a: On implements and chips from the floor of a Palaeolithic workshop. *Archaeological Journal* 37, 294-299.
- Spurrell FC, 1880b: On the discovery of the place where Palaeolithic implements were made at Crayford. *Quarterly Journal of the Geological Society* 36, 544-548.
- Spurrell FC, 1883: Palaeolithic implements found in west Kent. *Archaeologia Cantiana* 15, 89-103.
- Spurrell FC, 1884: On some Palaeolithic knapping tools and modes of using them. *Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 13, 109-118.
- Stampfuss R & R Schüttrumpf 1970: Harpunen der Allerödzeit aus Dinslaken, Niederrhein. *Bonner Jahrbücher* 170, 19-35.
- Stapel B, 1989: Die geschlagenen Steingeräte der Siedlung Hüde I am Dümmer: Zusammenfassung der Ergebnisse. *Kunde (Die)* 40, 1-12.
- Stapert D, 1980: A Levallois flake from the IJsselmeer. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 30, 7-10.
- Stapert D, 1981: Archaeological research in the Kwinteloijen Pit, Municipality of Rhenen, The Netherlands, in: GHJ Ruegg & JG Zandstra (eds.), *Geology and archaeology of Pleistocene deposits in the ice-pushed ridge near Rhenen and Veenendaal*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 35-2/7, 204-222.
- Stapert D, 1987: A progress report on the Rhenen industry (central Netherlands) and its stratigraphical context. *Palaeohistoria* 29, 219-243.
- Stapert D, 1991a: Archaeological research in the Fransche Kamp pit near Wageningen (central Netherlands), in: G Ruegg (ed.), *Geology and archaeology of ice-pushed Pleistocene deposits near Wageningen (The Netherlands)*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 46, 71-88.
- Stapert D, 1991b: Zwolle: een Levallois-afslag, in: AD Verlinde (ed.), *Archeologische kroniek van Overijssel over 1990*. Overijsselse Historische Bijdragen 106, 163-165.
- Stapert D, 1993: Haerst, gem. Zwolle, in: Verlinde, A.D. (ed.), *Archeologische kroniek van Overijssel over 1992*. Overijsselse Historische Bijdragen 108, 131-133.
- Stapert D, 2005: Het Laat-Paleolithicum in Noord-Nederland, in: J Deeben, E Drenth, M-F van Oorsouw & L Verhart (eds.), *De Steentijd van Nederland* (2nd edition). Krips, Meppel, pp. 143-170.
- Steffensen JP, KK Andersen, M Bigler, HB Clausen, D Dahl-Jensen, H Fischer, K Goto-Azuma, M Hansson, SJ Johnsen, J Jouzel, V Masson-Delmotte, T Popp, SO Rasmussen, R Röthlisberger, U Ruth, B Stauffer, M-L Siggaard-Andersen, AE Sveinbjörndóttir, A Svensson & JWC White 2008: High-resolution Greenland ice core data show abrupt climate change happens in few years. *Science* 321, 680-684.
- Stiner MC, 1994: *Honor among thieves: A zooarchaeological study of Neandertal ecology*. Princeton University Press Princeton.
- Stevin H, 1667: *Wisconstich Filosofisch Bedryf*. Philips de Cro-Y, Leyden.

- Stiner MC, 2001: Thirty years on the “Broad Spectrum Revolution” and paleolithic demography. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 98, 6993-6996.
- Stiner MC, 2002: Carnivory, coevolution, and the geographic spread of the genus *Homo*. *Journal of Archaeological Research* 10, 1-63.
- Stock F, M Kerschner, JC Kraft, A Pint, P Frenzel & H Brückner 2014: The palaeogeographies of Ephesos (Turkey), its harbours, and the Artemision—a geoarchaeological reconstruction for the timespan 1500–300 BC. *Zeitschrift für Geomorphologie, Supplementary Issues* 58, 33-66.
- Street M, 1991: Bedburg-Königshoven: A Pre-Boreal Mesolithic site in the Lower Rhineland (Germany), in: N Barton, AJ Roberts & DA Roe (eds.), *The Late Glacial in northwest Europe: Human adaptation and environmental change at the end of the Pleistocene*. CBA Research Report 77, 256-270.
- Street M, 1993: *Analysis of Late Palaeolithic and Mesolithic faunal assemblages in the northern Rhineland, Germany*. PhD Thesis, The University of Birmingham.
- Stuart CDR, 2004: *Basisrapportage vooronderzoek plangebied 2P3 deelgebied OPDC*. Archeologische rapporten Almere 73, Gemeente Almere, Almere.
- Stuart CDR, JJ Huisman & HCJ Visscher 2006a: *Basisrapportage vooronderzoek tekst bestemmingsplan*. Archeologische Rapporten Almere 2, Gemeente Almere, Almere.
- Stuart CDR, JJ Huisman, HCJ Visscher & SADS Post 2006b: *Basisrapportage vooronderzoek waardestelling, selectieadvies, tekst bestemmingsplan Plangebied 5B3, Vogelhorst*. Archeologische rapporten Almere 3, Gemeente Almere, Almere.
- Stuart CDR, JJ Huisman & HCJ Visscher 2006c: *Basisrapportage vooronderzoek waardestelling, selectieadvies, tekst bestemmingsplan. Plangebied 3T/3T3 Almere Buiten Oost*. Archeologische rapporten Almere 6, Gemeente Almere, Almere.
- Stuart CDR, JJ Huisman & HCJ Visscher 2006d: *Eindrapportage vooronderzoek, tekst bestemmingsplan Plangebied 3R, Almere Buiten Oost*. Archeologische rapporten Almere 7, Gemeente Almere, Almere.
- Szabo B & D Collins 1975: Ages of fossil bones from British interglacial sites. *Nature* 254, 680-681.
- Tagil S & J Jenness 2008: GIS-based automated landform classification and topographic, landcover and geologic attributes of landforms around the Yazoren Polje, Turkey. *Journal of Applied Sciences* 8, 910-921.
- Talma AS & JC Vogel 1993: A simplified approach to calibrating ¹⁴C dates. *Radiocarbon* 35, 317-322.
- Taute W, 1968: *Die Stielspitzen-Gruppen im nördlichen Mitteleuropa: ein Beitrag zur Kenntnis der späten Altsteinzeit*. Böhlau, Köln.
- Taylor HM, GM Roberson & JJ Parker Jr. 1966: Soil strength-root penetration relations for medium-to coarse-textured soil materials. *Soil science* 102, 18-22.
- Ten Anscher TJ, 2012: *Leven met de Vecht: Schokland-P14 en de Noordoostpolder in het Neolithicum en de Bronstijd*. PhD Thesis, University of Amsterdam.
- Ten Anscher TJ & EF Gehasse 1993: Neolithische en Vroege Bronstijd-bewoning langs de benedenloop van de Overijsselse Vecht, in: TJHF Bloemers, W Groenman-van Waateringe, HA Heidinga (eds.), *Voeten in de aarde: Een kennismaking met de moderne Nederlandse archeologie*. Amsterdam University Press, Amsterdam, pp. 25-44.
- Ten Cate JAM & GC Maarleveld 1977: *Geomorfologische kaart van Nederland schaal 1:50000. Legenda*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen & Rijks Geologische Dienst, Haarlem.
- Ter Wee MW, 1962: The Saalian glaciation in the Netherlands. *Mededelingen Geologische Stichting, Nieuwe Serie* 15, 57-76.
- Ter Wee MW, 1966: *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1:50 000: Blad Steenwijk Oost (16 O)*. Geologische Stichting, Afdeling Geologische Dienst, Haarlem.
- Ter Wee MW, 1983: The Saalian glaciation in the northern Netherlands, in: Ehlers, J. (ed.), *Glacial deposits in north-west Europe*. A.A. Balkema, Rotterdam, pp. 405-412.
- Terberger T, N Barton & M Street 2009: The Late Glacial reconsidered: recent progress and interpretations, in: M Street, N Barton & T Terberger (eds.), *Humans, environment and chronology of the Late Glacial of the North European Plain. Proceedings of Workshop 14 of the 15th UISPP Congress, Lisbon, September 2006*. Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz Tagungen 6, 189-207.
- Termote J, 2006: De Vlakte van de Raan in historisch-geografisch perspectief, in: J Coosen, J Mees, J Seys & N Fockedeij (eds.), *Studiedag: De Vlakte van de Raan van onder het stof gehaald. Oostende, 13 oktober 2006*. Vlaams Instituut van de Zee (VLIZ) 35, 43-51.
- Terrell JE, JP Hart, S Barut, N Cellinese, A Curet, T Denham, CM Kusimba, K Latinis, R Oka, J Palka, MED Pohl, KO Pope, PR Williams, H Haines & JE Staller 2003: Domesticated landscapes: The subsistence ecology of plant and animal domestication. *Journal of Archaeological Method and Theory* 10, 323-368.
- Thanos CSI, 1997: *Gemeente Lelystad, verbindingszone Knardijk; een Aanvullende Archeologische Inventarisatie*. RAAP Rapport 313, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

- Thijs WJF, 2008: *Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen op een terrein aan de Bolderweg ongenummerd te Almere, gemeente Almere (Fl.)*. ARC-Rapporten 2008-116, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Thomas J, 1991: *Rethinking the neolithic*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Thomas J, 1996: The cultural context of the first use of domesticates in continental Central and Northwest Europe, in: D Harris (ed.), *The origins and spread of agriculture and pastoralism in Eurasia*. University College London Press, London, pp. 310-322.
- Thomas J, 1999: An economy of substances in earlier Neolithic Britain, in: J Robb (ed.), *Material symbols: Culture and economy in prehistory*. Southern Illinois University Press, Carbondale, IL, pp. 70-89.
- Tizzard L, AR Bicket, J Benjamin & DD Loecker 2014: A Middle Palaeolithic site in the southern North Sea: investigating the archaeology and palaeogeography of Area 240. *Journal of Quaternary Science* 29, 698-710.
- TNO 2014: *Geological Survey of the Netherlands. DINO-Database at DINOLoket* (Internet Portal for Geo-information on Netherlands' Subsurface). Data last retrieved on [11-11-2014] from <http://www.dinoloket.nl>.
- TNO 2015: *Geological Survey of the Netherlands. Internal Database*. Data last retrieved on [23-01-2015] from <http://www.dinoloket.nl>.
- Toms PS, RT Hosfield, JC Chambers, CP Green P Marshall 2005: *Optical dating of the Broom Palaeolithic sites, Devon & Dorset*. English Heritage, London.
- Tromnau G, 1975: *Neue Ausgrabungen im Ahrensburger Tunnelal: Ein Beitrag zur Erforschung des jungpaläolithikums im nordwesteuropäischen flachland*. Wachholtz, Neumünster, p. 105.
- Tuffreau A, 1972: Les industries de l'Acheuléen supérieur de Bapaume, in: A Tuffreau (ed.), *Quelques aspects du Paléolithique dans le Nord de la France (Nord et Pas-de-Calais)*. Numéro special du Bulletin de la Société de Préhistoire du Nord 8, 33-54.
- Tuffreau A, 1976: Les fouilles du gisement Acheuléen supérieur des Osiers à Bapaume (Pas-de-Calais). *Bulletin de la Société préhistorique française. Comptes rendus des séances mensuelles* 73, 231-243.
- Tuffreau A & P Bouchet 1985: Le gisement acheuléen de la Vallée du Muid à Gouzeaucourt (Nord). *Bulletin de la Société Préhistorique Française* 82, 291-306.
- Tuffreau A & J Sommé (eds.) 1988: *Le gisement paléolithique moyen de Biache-Saint-Vaast (Pas-de-Calais). Volume I : stratigraphie, environnement, études archéologiques* (1ère partie), Mémoires de la Société Préhistorique Française 21. Ministère de la Culture et de la communication, du Centre national de la recherche scientifique, du Conseil général du Pas-de Calais et de Sollac, Paris.
- Tuffreau A, P Antoine, J-L Marcy & N Segard 2001: Les industries paléolithiques à nombreux bifaces du Mont de l'Évangile à Gentelles (Somme), in: D Cliquet (ed.), *Les industries à outils bifaciaux du Paléolithique moyen d'Europe occidentale. Actes de la table-ronde organisée à Caen (Basse-Normandie, France) – 14 et 15 octobre 1999*. Université de Liège, Liège, pp. 29-41.
- Tuffreau A, A Lamotte & E Goval 2008: Les industries acheuléennes de la France septentrionale. *L'Anthropologie* 112, 104-139.
- Turner E, 1986: The 1981-83 excavations in the Karl Schneider quarry, Ariendorf, West Germany, in: A Tuffreau & J Sommé (eds.), *Chronostratigraphie et faciès culturels du Paléolithique inférieur et moyen dans l'Europe du Nord-Ouest. Actes du Colloque international organisé à l'Université des Sciences et Techniques de Lille, 22e Congrès Préhistorique de France (Lille-Mons, 2-7 septembre 1984)*. Supplément au bulletin de l'association française pour l'étude du quaternaire 26, 35-42.
- Turner E, 1997: Ariendorf: Quaternary deposits and Palaeolithic excavations in the Karl Schneider gravel pit. *Jahrbuchs des Römisch-Germanisches Zentralmuseums* 44, 3-191.
- Vallin L, 1991: Un site de boucherie probable dans le Pléistocène moyen de Tourville-la-Rivière (Seine-Maritime). *Cahiers du Quaternaire* 16, 241-260.
- Van Andel TH W Davies (eds.) 2003: *Neanderthals and modern humans in the European landscape during the last glaciation: archaeological results of the Stage 3 Project*. McDonald Institute Monographs. McDonald Institute for Archaeological Research, Cambridge.
- Van Baelen A, E Meijs, P van Peer, J-P de Warrimont & M de Bie 2007: An early Middle Palaeolithic site at Kesselt-Op de Schans (Belgian Limburg): Preliminary results. *Notae Praehistoricae* 27, 19-26.
- Van Baelen A, E Meijs, P van Peer, J-P de Warrimont & M de Bie 2008: The Early Middle Palaeolithic Site of Kesselt-Op de Schans (Belgian Limburg): Excavation Campaign 2008. *Notae Praehistoricae* 28, 5-9.
- Van Baelen A & C Ryssaert 2011: The early Middle Palaeolithic of Belgium, in: M Toussaint, K Di Modica & S Pirson (eds.), *Le Paléolithique moyen en Belgique. Mélanges Marguerite Ulrix-Closset*. ERAUL 128, 197-212.
- Van Balen RT, 2006: Stuwwal ontsluiting A28-ecoduct, Amersfoort-Soesterberg. *Grondboor & Hamer* 2, 37-43.
- Van Balen RT, FS Busschers KM Cohen 2007: De ouderdom van de stuwwal en de artefacten bij Leusderheide. *Grondboor & Hamer*, 62-64.
- Van Balen RT, 2008: De ondergrond van Schokland. *Grondboor & Hamer* 62, 77-81.

- Van Balen RT & FS Busschers 2010: Human presence in the central Netherlands during early MIS 6 (~170-190 Ka): evidence from early Middle Palaeolithic artefacts in ice-pushed Rhine-Meuse sediments. *Netherlands Journal of Geosciences* 89, 77-83.
- Van Beek R, 2009: *Reliëf in Tijd en Ruimte: interdisciplinair onderzoek naar bewoning en landschap van Oost-Nederland tussen vroege prehistorie en middeleeuwen*. PhD Thesis, Wageningen University.
- Van de Plassche O, 1982: *Sea-level change and water-level movements in the Netherlands during the Holocene*. PhD Thesis, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Van de Plassche O, 1995: Evolution of the intra-coastal tidal range in the Rhine-Meuse delta and Flevo Lagoon, 5700-3000 yrs cal B.C. *Marine Geology* 124, 113-128.
- Van de Plassche O, SJP Bohncke, B Makaske & J van der Plicht 2005: Water-level changes in the Flevo area, central Netherlands (5300-1500 BC): implications for relative mean sea-level rise in the Western Netherlands. *Quaternary International* 133-134, 77-93.
- Van den Berg-Meelis JM, 2008: *Basisrapportage bureauonderzoek plangebied 2P3 FBK Park*. Archeologische rapporten Almere 50, Gemeente Almere.
- Van den Berg-Meelis JM, 2009: *Basisrapportage bureauonderzoek plangebied 1M2 Sportpark de Wierden*. Archeologische Rapporten Almere 52, Gemeente Almere, Almere.
- Van den Berg MW & DJ Beets 1987: Saalian glacial deposits and morphology in The Netherlands, in: JJM van der Meer (ed.), *Tills and Glaciotectonics*. Balkema, Rotterdam, pp. 235-251.
- Van den Biggelaar DFAM, 2010: *Historical landscape reconstruction of Schokland (Noordoostpolder, the Netherlands)*. IGBA rapport 2010-12, Vrije Universiteit, Amsterdam.
- Van den Biggelaar, DFAM & H Pieters 2012: Boringen op Schokland. Van de strijd tegen het water naar de strijd tegen de inklinking?, in: R van Diepen, WHJ van der Most & H Pruntel (eds.), *Het spoor terug*. Cultuur Historisch Jaarboek Flevoland 22, 91-99.
- Van den Biggelaar DFAM, SJ Kluiving, RT van Balen, C Kasse, SR Troelstra & MA Prins 2014: Storms in a lagoon: flooding history during the last 1200 years derived from geological and historical archives of Schokland (Noordoostpolder, The Netherlands). *Netherlands Journal of Geosciences* 93, 175-196.
- Van den Biggelaar DFAM & SJ Kluiving SJ 2015: A niche construction approach on the central Netherlands covering the last 220,000 years. *Water History* 7, 533-555.
- Van den Biggelaar DFAM, SJ Kluiving, SJP Bohncke, RT van Balen, C Kasse, MA Prins & J Kolen 2015: Landscape potential for the adoption of crop cultivation: Role of local soil properties and groundwater table rise during 6000–5400 BP in Flevoland (central Netherlands). *Quaternary International* 367, 77-95.
- Van den Biggelaar DFAM, SJ Kluiving, J Kolen & C Kasse 2016. Predictive modelling of Younger Dryas archaeological remains in southern Flevoland (central Netherlands). *Landscape Archaeology Conference 2014 Proceedings*. <http://dx.doi.org/10.5463/lac.2014.61>.
- Van den Biggelaar DFAM, SJ Kluiving, RT van Balen C Kasse, in press. Landscape and hominin habitation history of Flevoland (central Netherlands), in: SJ Kluiving, L Kootker, RAE Hermans (eds.), *Interdisciplinarity between Humanities and Science*. Sidestone Press, Leiden.
- Van den Biggelaar DFAM, RT van Balen, SJ Kluiving, A Verpoorte & GM Alink, accepted with minor revisions: Gravel size matters: Early Middle Palaeolithic artefacts made from local Rhine and Meuse deposits in the central Netherlands. *Netherlands Journal of Geosciences*.
- Van den Bogaard P & H Schmincke 1990: Die Entwicklungsgeschichte des Mittelrheinraumes und die Eruptionsgeschichte des Osteifel-Vulkanfeldes, in: W Schirmer (ed.), *Rheingeschichte zwischen Mosel und Maas*. DEUQUA-Führer 1, 166-190.
- Van der Heide GD, 1950: *Voorlopig opgravingsrapport: Proefopgraving terp Zuidert, Schokland*. ROB rapport 16c, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Van der Heide GD, 1951: Die Archäologie des Zuiderzeegebietes. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 1, 42-46.
- Van der Heide GD & AJ Wiggers 1954: Enkele resultaten van het geologische en archeologische onderzoek betreffende het eiland Schokland en zijn naaste omgeving, in: AJ Zuur (ed.), *Langs gewonnen velden (facetten van Smedings werk)*. Veenman & Zonen, Wageningen, pp. 96-113.
- Van der Heide GD, 1959: *De laatste jaren van een eiland (Schokland)*. Overgenomen uit de "Kamper Almanak" 1958-1959. Nutsspaarbank, Kampen.
- Van der Maas D, 2014: *Verleden boven Water: erfgoed, identiteit en binding in de IJsselmeerpolders*. PhD Thesis, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Van der Molen WH, 1982: Water management in the western Netherlands, in: H de Bakker & MW van den Berg (eds.), *Proceedings of the symposium on peat lands below sea level: Peat lands lying below sea level in the western part of the Netherlands, their geology, reclamation, soils, management and land use*. International Institute for Land Reclamation and Improvement (ILRI), Wageningen, pp. 106-129.

- Van der Spek AJ & DJ Beets 1992: Mid-Holocene evolution of a tidal basin in the western Netherlands: a model for future changes in the northern Netherlands under conditions of accelerated sea-level rise? *Sedimentary geology* 80, 185-197.
- Van der Waals J & H Waterbolk 1976: Excavations at Swifterbant: Discovery, Progress, Aims and Methods. *Helinium* 16, 3-14.
- Van der Waals J, 1977: Excavations at the natural levee sites S2, S3/5 and S4. *Helinium* 17, 3-27.
- Van der Wateren DFM, 1981: Glacial tectonics at the Kwintelooijen Sandpit, Rhenen, The Netherlands, in: GHJ Ruegg & JG Zandstra (eds.), *Geology and archaeology of Pleistocene deposits in the ice-pushed ridge near Rhenen and Veenendaal*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 35-2/7, 252-268.
- Van der Wateren DFM, 1985: A model of glacial tectonics, applied to the ice-pushed ridges in the Central Netherlands. *Bulletin of the Geological Society of Denmark* 34, 55-74.
- Van der Zee RM, 2008: *De Groene Loper te Almere-Buiten (gem. Almere). Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek*. ADC Rapport 1575, ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Van der Zee RM, 2010: *Hoek Winkelweg - Nijkerkerpad te Zeewolde (gemeente Zeewolde). Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend en karterend booronderzoek*. ADC Rapport 2170, ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Van Dissel AMC, 1991: *59 jaar eigengereide doeners in Flevoland, Noordoostpolder en Wieringermeer: Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, 1930-1989*. Walburg Pers, Zutphen.
- Van Doesburg J & GV Mauro 2007: *Onderzoek en archeologische begeleiding op en rondom Schokland: een kleinschalig onderzoek aan het Enserkerkje en archeologische begeleiding van de herstelwerkzaamheden aan de kerkresten, de waterput op de Zuidert en de aanleg van de hydrologische zone*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 142, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Van Gijn A & L Louwe Kooijmans 2005: Vroeg-en midden-Neolithicum: inleiding, in: LP Louwe Kooijmans, PW van den Broeke, H Fokkens & A van Gijn (eds.), *Nederland in de prehistorie*. Bert Bakker, Amsterdam, 203-218.
- Van Heeringen RM, WAM Hessing LI Kooistra, S Lange, BI Quadflieg, R Schrijvers & W Weerheijm 2014: *Archeologisch landschapsonderzoek in het kader van het project Kwaliteitsverbetering Kotterbos (locatie Natuurboulevard) in de gemeente Lelystad, provincie Flevoland: Menselijke activiteit in natte landschappen in de Steentijd en de (Vroeg-) Romeinse Tijd. Deel A Tekst*. Vestigia rapport V1132, Vestigia, Amersfoort.
- Van Heeringen RM, GV Mauro & A Smit (eds.) 2004: *A Pilot Study on the Monitoring of the Physical Quality of Three Archaeological Sites at the UNESCO World Heritage Site st Schokland, Province of Flevoland, The Netherlands*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Van Hove ML & M Hendrikse 1998: *A study of non-pollen objects in pollen slides*. Laboratory of Palynology and Palaeobotany, Utrecht.
- Van Homelen KMG, 2009: *Tafonomische sporen op midden-paleolithische artefacten uit de stuwwallen. Kwintelooijen*. BA Thesis, Leiden University.
- Van Huissteden J, 1990: Tundra rivers of the Last Glacial: sedimentation and geomorphological processes during the Middle Pleniglacial in Twente, eastern Netherlands. *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 44, 1-138.
- Van Huissteden J & C Kasse 2001: Detection of rapid climate change in Last Glacial fluvial successions in The Netherlands. *Global and planetary change* 28, 319-339.
- Van Koenigswald W, 1992: Various aspects of migrations in terrestrial mammals in relation to Pleistocene faunas of central Europe, in: W van Koenigswald & L Werdelin (eds.), *Mammalian migration and dispersal events in the European Quaternary*. Courier Forschungsinstitut Senckenberg. Senckenbergische Naturforschende Gesellschaft 153, 39-47.
- Van Kolfschoten T, 1981: On the Holsteinian? and Saalian mammal fauna from the ice-pushed ridge near Rhenen (The Netherlands), in: GHJ Ruegg & JG Zandstra (eds.), *Geology and archaeology of Pleistocene deposits in the ice-pushed ridge near Rhenen and Veenendaal*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 35-2/7, 223-251.
- Van Kolfschoten T & W Roebroeks 1985: Maastricht-Belvédère: stratigraphy, palaeoenvironment and archaeology of the Middle and Late Pleistocene deposits. *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 39, 1-121.
- Van Kolfschoten T, 1991: The Saalian mammal fossils from Wageningen-Fransche Kamp, in: GHJ Ruegg (ed.), *Geology and archaeology of ice-pushed Pleistocene deposits near Wageningen (The Netherlands)*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 46, 37-53.
- Van Kolfschoten T, W Roebroeks & J Vandenberghe 1993: The Middle and Late Pleistocene sedimentary and climatic sequence at Maastricht-Belvédère: the Type Locality of the Belvedere Interglacial. *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 47, 81-90.
- Van Lil R, 2008a: *Aanleg N23 tussen Lelystad en Dronten. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een waarderend booronderzoek van vindplaats 5*. ADC Rapport 1577, ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.

- Van Lil R, 2008b: *Almere, De Vaart II Bolderweg (3Z2). Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek*. ADC Rapport 1679, ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Van Loon R, 2014: *Tourism and the Economic Valuation of Cultural Heritage*. Amsterdam/ Rotterdam, The Tinbergen Institute.
- Van Loon AJ & AJ Wiggers 1975a. Composition and grain-size distribution of the Holocene Dutch "sloef" (Almere member of the Groningen Formation). *Sedimentary Geology* 13, 237-251.
- Van Loon AJ & AJ Wiggers 1975b. Litho-, Bio-, and Chronostratigraphy of the Holocene Dutch "sloef" (Almere Member of the Groningen Formation). *Mededelingen Werkgroep Tertiaire en Kwartaire Geologie* 12, 3-24.
- Van Loon AJ & AJ Wiggers 1976: Abrasion as an agent for sand supply in a holocene lagoon (Almere and Zuiderzee members, Groningen formation) in The Netherlands. *Sedimentary Geology* 15, 293-307.
- Van Neer W, 1986: La faune saaliennne du site paléolithique moyen de Mesvin IV (Hainaut, Belgique), in: A Tuffreau & J Sommé (eds.), *Chronostratigraphie et faciès culturels du Paléolithique inférieur et moyen dans l'Europe du Nord-Ouest. Actes du Colloque international organisé à l'Université des Sciences et Techniques de Lille, 22e Congrès Préhistorique de France (Lille-Mons, 2-7 septembre 1984)*. Bulletin de l'association française pour l'étude du quaternaire (International Journal of the French Quaternary Association) 26, 103-111.
- Van Neer W, W Wouters & M Germonpré 2007: Fish remains from three Upper Palaeolithic cave deposits in southern Belgium. *Anthropologica et Praehistorica* 118, 5-22.
- Van Neer W, A Ervynck, A Lentacker, J Bastiaens, K Deforce, E Thieren, J Sergeant & P Crombé 2013: Hunting, gathering, fishing and herding: Animal exploitation in Sandy Flanders (NW Belgium) during the second half of the fifth millennium BC. *Environmental Archaeology* 18, 87-101.
- Van Noort G & A Wouters 1987: De jagers-verzamelaars van de Ahrensburgcultuur. *Archeologische Berichten* 18, 63-138.
- Van Popta Y, 2015: *Shipwreck distribution: a spatial analysis of shipwrecks in the province of Flevoland, the Netherlands*. Paper presented at the International Symposium on Boat and Shipwreck Archaeology, Amsterdam/Lelystad, the Netherlands.
- Van Putten MJ, 2006: *Plangebied Camping de Kei te Kraggenburg. Inventariserend archeologisch veldonderzoek Karterende fase*. BAAC-rapport 06.081, BAAC bv, Deventer.
- Van Putten MJ & NJ Krekelbergh 2008: *Almere Buiten Blok 3 en 13: Inventariserend veldonderzoek, verkennende en karterende fase*. BAAC rapport V-07.0443, Syncera bv/ BAAC bv, Deventer.
- Van Rijn P & LI Kooistra 2001: Hout en houtskool: het gebruik van hout als constructiemateriaal en brandstof, in: JHM Peeters & JWH Hogestijn (eds.), *De mesolithische en vroeg-neolithische vindplaats Hoge Vaart-A27 (Flevoland)*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 79, 1-103.
- Van Smeerdijk DG, 2002: *Palaeo-ecologisch onderzoek aan een bodemprofiel uit de locatie Almere Kasteel, gemeente Almere*. BIAxiaal 138, BIAx Consult, Zaandam.
- Van Spronsen EA, 1977: Barnsteen. *Grondboor & Hamer* 31, 130-151.
- Van Uum R & A Wouters 1991: Jong-Acheuléen van Eem-ouderdom uit het dal van de Vecht bij Haerst. *Archeologie* 3, 39-49.
- Van Vliet-Lanoë B, 1986: Micromorphology, in: P Callow & JM Cornford (eds.), *La Cotte de St. Brelade, 1961-1978: Excavations by C.B.M. McBurney*. Geobooks, Norwich, pp. 91-96.
- Van Voorst JF, 2010a: *Basisrapportage bureauonderzoek plangebied 3P4 en 3R3 Sieradebuurt (Almere Buiten)*. Archeologische Rapporten Almere 66, Gemeente Almere, Almere.
- Van Voorst JF, 2010b: *Basisrapportage bureauonderzoek plangebied 3Z6 Dierentehuis Groene Kadeweg (Almere Buiten)*. Archeologische Rapporten Almere 67, Gemeente Almere, Almere.
- Van Zeist W & R Palfenier-Vegter 1981: Seeds and fruits from the Swifterbant S3 site: Final reports on Swifterbant IV. *Palaeohistoria* 23, 105-168.
- Van Zon M, 2008: *Midden Paleolithische werktuigen uit Rhenen, een gedetailleerde beschrijving van de werktuigen uit de collectie Franssen*. BA Thesis, Leiden University.
- Vandenbergh J, 1985: Paleoenvironment and Stratigraphy during the Last Glacial in the Belgian-Dutch Border Region. *Quaternary Research* 24, 23-38.
- Vandenbergh J, W Roebroeks, T van Kolfschoten, H Mùcher & T Meijer 1987: Sedimentary processes, periglacial activity and stratigraphy of the loess and fluvial deposits at Maastricht-Belvédère (The Netherlands), in: M Pécsi & H French (eds.), *Loess and periglacial deposits*. Akademiai Kiado, Budapest, pp. 51-62.
- Vandenbergh J, 1995: Timescales, climate and river development. *Quaternary Science Reviews* 14, 631-638.
- Veil S, M Geyh, J Merkt, U Müller & V Staesche 1991: Eine Widerhakenspitze aus Lemförde am Dümmer, Landkreis Diepholz. Überlegungen zu ihrer Einordnung in das Spätglazial. *Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen* 19, 1-19.
- Verhagen P & TG Whitley 2012: Integrating archaeological theory and predictive modeling: a live report from the scene. *Journal of Archaeological Method and Theory* 19, 49-100.

- Vermeersch PM & G Creemers 1994: Early mesolithic sites at Zonhoven-Molenheide. *Notae praehistoricae* 13, 63-69.
- Vermeersch PM, 2008: La transition Ahrensbourgien-Mésolithique ancien en Campine belge et dans le sud sableux des Pays-Bas, in: JP Fagnart, A Thévenin, T Ducrocq, B Souffi & P Coudret (eds.), *Le début du Mésolithique en Europe du Nord-Ouest: actes de la table ronde d'Amiens 9 et 10 octobre 2004*. Société préhistorique française Mémoire XLV, 11-29.
- Vermeersch PM, 2011: The human occupation of the Benelux during the Younger Dryas. *Quaternary International* 242, 267-276.
- Vermeersch PM, 2014: Radiocarbon Palaeolithic Europe Database version 17. Data last retrieved on [22-06-2015] from <http://ees.kuleuven.be/geography/projects/14c-palaeolithic/index.html>.
- Verpoorte A, 2009a: "Gravel particles recognised as palaeolithic artefacts": Een beschrijving van de collectie M.J.L. Franssen (2007) van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden, een steekproef uit de stuwwallen bij Rhenen. Internal Report, Leiden University, Leiden.
- Verpoorte A, 2009b: Limiting factors on early modern human dispersals: The human biogeography of late Pleniglacial Europe. *Quaternary International* 201, 77-85.
- Verpoorte A, 2014: Artefacten als sedimentpartikels: de archeologie van Pleistocene rivierafzettingen. *Grondboor & Hamer* 4/5, 118-123.
- Verpoorte A, D De Loecker, MT Niekus & E Rensink 2016: The Middle Palaeolithic of the Netherlands—Contexts and perspectives. *Quaternary International* 411, 149-162.
- Verron G, 1979: Haute et Basse Normandie. *Gallia préhistoire* 22, 471-523.
- Vink A, H Steffen, L Reinhardt & G Kaufmann 2007: Holocene relative sea-level change, isostatic subsidence and the radial viscosity structure of the mantle of northwest Europe (Belgium, the Netherlands, Germany, southern North Sea). *Quaternary Science Reviews* 26, 3249-3275.
- Visscher HCJ, 2006a: *Basisrapportage vooronderzoek waardestelling, selectieadvies, tekst bestemmingsplan plangebied 3KNS Spoorzone*. Archeologische rapporten Almere 8, Gemeente Almere, Almere.
- Visscher HCJ, 2006b: *Basisrapportage vooronderzoek waardestelling, selectieadvies, tekst bestemmingsplan plangebied 3V, Buitenhout*. Archeologische rapporten Almere 13, Gemeente Almere, Almere.
- Visscher HCJ, 2006c: *Basisrapportage vooronderzoek tekst bestemmingsplan plangebied 5ZWI, Verlengde Tussenring Hout Noord*. Archeologische rapporten Almere 19, Gemeente Almere, Almere.
- Visscher HCJ, 2006d: *Basisrapportage vooronderzoek tekst bestemmingsplan plangebied 2CD4, Almere Stad, Triade*. Archeologische Rapporten Almere 20, Gemeente Almere, Almere.
- Vissinga A, 2008: *Schokland - Gemeente Noordoostpolder (Fl.), Palentocht. Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek*. Steekproefrapport 2008-04/11, De Steekproef, Zuidhorn.
- Vissinga A & A Spoelstra 2009: *Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek op de locatie Zeewijk 4 te Urk, gemeente Urk (Flevoland)*. Archeologische Rapporten Oranjewoud 2009/111, Oranjewoud, Heerenveen.
- Vogel JC & HT Waterbolk 1963: Groningen Radiocarbon Dates IV. *Radiocarbon* 5, 163-202.
- Vos PC & RM Van Heeringen 1997: Holocene geology and occupation history of the province of Zeeland, in: MM Fischer(ed.), Holocene evolution of Zeeland (SW Netherlands). *Mededelingen Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO* 59, 5-109.
- Vossen I, 2007: *Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek aan de Leemringweg te Kraggenburg (Noordoostpolder)*. Archeologisch Rapport 2006/90, Oranjewoud, Heerenveen.
- Vos PC, 2003: *Geologisch profiel Hanzelijntracé. Geologisch onderzoek ten behoeve van de archeologische bureaustudie Nieuwe land (Flevoland) en Oude Land (Kamperveen)*. TNO rapport NITG 03-006-B, TNO-NITG, Utrecht.
- Vos PC, J Bazelmans, HJT Weerts & M van der Meulen 2011: *Atlas van Nederland in het Holoceen* (3rd edition). Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam.
- Vos PC & S de Vries 2013: *2^e generatie palaeogeografische kaarten van Nederland* (versie 2.0). Deltares, Utrecht. Data last retrieved on [14-03-2016] from www.archeologieinnederland.nl.
- Vriend M & MA Prins 2005: Calibration of modelled mixing patterns in loess grain-size distributions: an example from the north-eastern margin of the Tibetan Plateau, China. *Sedimentology* 52, 1361-1374.
- Waelbroeck C, L Labeyrie, E Michel, JC Duplessy, J McManus, K Lambeck, E Balbon & M Labracherie 2002: Sea-level and deep water temperature changes derived from benthic foraminifera isotopic records. *Quaternary Science Reviews* 21, 295-305.
- Wagner GE, 2003: Eastern woodlands anthropogenic ecology, in: PE Minnis (ed.), *People and plants in ancient eastern North America*. Smithsonian Books, Washington and London, pp. 126-171.
- Waldus WB, 2010: *Almere Stichtse Kant 1R4, locatie mogelijk scheepswrak. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een karterend booronderzoek*. ADC Rapport 2240, ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.

- Walker M, S Bohncke, G Coope, M O'Connell, H Usinger & C Verbruggen 1994: The Devensian/Weichselian Late-glacial in northwest Europe (Ireland, Britain, north Belgium, The Netherlands, northwest Germany). *Journal of Quaternary Science* 9, 109-118.
- Wallinga J & IJ Bos 2010: Optical dating of fluvio-deltaic clastic lake-fill sediments, A feasibility study in the Holocene Rhine delta (western Netherlands). *Quaternary Geochronology* 5, 602-610.
- Warning S, BI Smit, R Timmerman & HCJ Visscher 2010: *Plangebied 1R, Stichtse Kant, gemeente Almere; archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek fase 1 & 2 (verkennde en karterende fase)*. RAAP rapport 2017, RAAP Archeologische Adviesbureau, Weesp.
- Warren RE, 1990: Predictive modelling in archaeology: a primer, in: KMS Allen, SW Green & EBW Zubrow (eds.), *Interpreting Space: GIS and archaeology*. Taylor & Francis, New York, pp. 90-111.
- Warren S, 1923a: The *Elephas-antiquus* bed of Clacton-on-Sea (Essex) and its flora and fauna. *Quarterly Journal of the Geological Society of London* 79, 606-636.
- Warren S, 1923b: The sub-soil flint flaking sites at Grays. *Proceedings of Geologists' Association* 34, 38-42.
- Wartenberg W, A Vött, H Freund, H Hadler, M Frechen, T Willershäuser, S Schnaidt, P Fischer & L Obrocki 2013: Evidence of isochronic transgressive surfaces within the Jade Bay tidal flat area, southern German North Sea coast—Holocene event horizons of regional interest. *Zeitschrift für Geomorphologie, Supplementary Issues* 57, 229-256.
- Waterbolk H & H Waterbolk 1991: Amber on the coast of the Netherlands, in: H Thoen, J Bourgeois, F Vermeulen, P Crombé & K Verlaeck (eds.), *Studia Archaeologica. Liber Amicorum Jacques A.E. Nenquin*. Seminarie voor Archeologie, Gent, pp. 201-209.
- Watts WA, JRM Allen & B Huntley 1996: Vegetation history and palaeoclimate of the last glacial period at Lago Grande di Monticchio, Southern Italy. *Quaternary Science Reviews* 15, 133-153.
- Webb C, 1993: The lithification of a sandy environment. *Archaeology in Oceania* 28, 105-111.
- Weber M-J, SB Grimm & M Baales 2011: Between warm and cold: Impact of the Younger Dryas on human behavior in Central Europe. *Quaternary International* 242, 277-301.
- Weerts HJT, A Otte, B Smit, P Vos, DEA Schiltmans, W Waldus & W Borst 2012: Finding the Needle in the Haystack by Using Knowledge of Mesolithic Human Adaptation in a Drowning Delta. *Journal for Ancient Studies* 3, 17-24.
- Weiss AD, 2001: *Topographic position and landforms analysis* (Poster presentation). Paper presented at the ESRI User Conference, San Diego, CA, 9-13 July.
- Weltje GJ, 1997: End-Member Modeling of Compositional Data: Numerical-Statistical Algorithms for Solving the Explicit Mixing Problem. *Mathematical Geology* 29, 503-549.
- Weltje GJ & MA Prins, 2003: Muddled or mixed? Inferring palaeoclimate from size distributions of deep-sea clastics. *Sedimentary Geology* 162, 39-62.
- Weltje GJ & MA Prins 2007: Genetically meaningful decomposition of grain-size distributions. *Sedimentary Geology* 202, 409-424.
- Wenban-Smith FF, 1995: The Ebbsfleet Valley, Northfleet (Baker's Hole), in: DR Bridgland, P Allen & B Haggart (eds.), *The Quaternary of the Lower Reaches of the Thames*. Quaternary Research Association, Durham, pp. 147-164.
- Wessex Archaeology 2011: *Seabed Prehistory: Site Evaluation Techniques (Area 240): Synthesis*. Ref 70753.02. http://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/seaprehist_eh_2009/.
- Westerhoff W, 2003: Formatie van Sterksel, in: *Lithostratigrafische Nomenclator van de Ondiepe Ondergrond*. www.dinoloket.nl. Accessed 5-5-2015.
- Westerhoff W, TE Wong & EFJ de Mulder 2003: De opbouw van de ondergrond, in: de EFJ de Mulder, MC Geluk, IL Ritsema, WE Westerhoff & TE Wong (eds.), *De ondergrond van Nederland*. Geologie van Nederland 7, 247-352.
- Whallon Jr R & T Price 1976: Excavations at the River Dune Sites S11-13. *Helinium* 16, 222-229.
- White M, B Scott & N Ashton 2006: The Early Middle Palaeolithic in Britain: archaeology, settlement history and human behaviour. *Journal of Quaternary Science* 21, 525-541.
- Whittle AW, 1996: *Europe in the Neolithic: the creation of new worlds*. Cambridge University Press.
- Wiggers AJ, 1955: *De wording van het Noordoostpoldergebied*. PhD Thesis, University of Amsterdam.
- Wiggers AJ, FH de Jong & K Spanjer 1962: *De bodemgesteldheid van de Noordoostpolder*. Van zee tot land 33, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, Zwolle.
- Wilbers AWE, 2011: *Almere-Buiten, 3Z6: Dierentehuis Groene Kadeweg, Gemeente Almere: Archeologisch Inventariserend Veldonderzoek, verkennende en karterende fase (fase 1 en 2)*. Becker & Van de Graaf rapport 1088, IDDS Archeologie, Noordwijk.
- Willems WJH, 1997: Archaeological Heritage Management in the Netherlands: past, present and future, in: WJH Willems, H Kars, DP Hallewas (eds.), *Archaeological Heritage Management in the Netherlands: Fifty Years State Service for Archaeological Investigations*. Van Gorcum, Assen/Amersfoort, pp. 3-34.

- Williams M, 2000: Dark ages and dark areas: global deforestation in the deep past. *Journal of Historical Geography* 26, 28-46.
- Wortman H, 1926: *De afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee*. De vereniging Nederland in den vreemde, Den Haag.
- Woltinge I, 2010: *Almere Lage Vaart: op zoek naar de Oude Eem. Booronderzoek naar Oude Getijde Afzettingen aan de Trekweg en Kievitsweg in Almere, gemeente Almere*. Grondsporen 6, University of Groningen, Groningen.
- Wouters A, 1954: Voorneolithische culturen in Brabant. *Brabants Heem* 6, 122-148.
- Wouters A, 1957: Een nieuwe vindplaats van de Ahrensburgcultuur onder de gemeente Geldrop. *Brabants Heem* 9, 2-12.
- Wright Jr HE, 1977: Environmental change and the origin of agriculture in the Old and New Worlds, in: Reed, C.A. (ed.), *Origins of agriculture*. Mouton, The Hague, pp. 281-318.
- Wullink AJ, 2005: *Een archeologische inventariserend veldonderzoek (IVO), 2e fase, door middel van boringen, op het plangebied 5C te Almere-Hout, gemeente Almere (Fl.)*. ARC-Rapporten 2005-40, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Wullink AJ, 2009: *Een karterend archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van boringen op het Kolkplein te Almere (Fl.)*. ARC-Rapporten 2009-33, Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Wygall BT & SM Heidenreich 2014: Deglaciation and Human Colonization of Northern Europe. *Journal of World Prehistory* 27, 111-144.
- Wymer J, 1968: *Lower Palaeolithic archaeology in Britain as represented by the Thames Valley*. John Baker, London.
- Wymer J, 1985: *The palaeolithic sites of East Anglia*. Geo Books, Norwich.
- Yen DE, 1989: The domestication of environment, in: DR Harriss & GC Hillman (eds.), *Foraging and farming. The evolution of plant exploitation*. Unwin Hyman, London, pp. 55-75.
- Yokoyama Y, 1989: Direct gamma-ray spectrometric dating of Anteneandertalian and Neandertalian remains, in: G Giacobini (ed.), *Hominidae*. Proceedings of the 2nd international Congress of Human Paleontology, Jaca Book, Milan, pp. 387-390.
- Zagwijn WH, 1961: Vegetation, climate and radiocarbon datings in the Late Pleistocene of the Netherlands: Part I: Eemian and Early Weichselian. *Mededelingen van de Geologische Stichting* 14, 15-45.
- Zagwijn W, 1973: Pollenanalytic studies of Holsteinian and Saalian beds in the northern Netherlands. *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 24, 139-156.
- Zalasiewicz J, CN Waters, M Williams, AD Barnosky, A Cearreta, P Crutzen, E Ellis, MA Ellis, IJ Fairchild, J Grinevald, PK Haff, I Hajdas, R Leinfelder, J McNeill., EO Odada, C Poirier, D Richter, W Steffen, C Summerhayes, JPM Syvitski, D Vidas, M Wagemann, SL Wing, AP Wolfe, Z An & N Oreskes 2015: When did the Anthropocene begin? A mid-twentieth century boundary level is stratigraphically optimal. *Quarterly International* 383, 196-203.
- Zandstra JG, 1981: Petrology and lithostratigraphy of ice-pushed Lower and Middle Pleistocene deposits at Rhenen (Kwintelooijen), in: GHJ Ruegg & JG Zandstra (eds.), *Geology and archaeology of Pleistocene deposits in the ice-pushed ridge near Rhenen and Veenendaal*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 35-2/7, 178-191.
- Zeiler J, 1991: Hunting and animal husbandry at Neolithic sites in the western and central Netherlands: interaction between man and the environment. *Helinium* 31, 60-125.
- Zöller L, NJ Conard & J Hahn 1991: Thermoluminescence Dating of Middle Palaeolithic Open Air Sites in the Middle Rhine Valley/Germany. *Naturwissenschaften* 78, 408-410.
- Zong Y, Z Zheng, K Huang, Y Sun, N Wang, M Tang & G Huang 2013: Changes in sea level, water salinity and wetland habitat linked to the late agricultural development in the Pearl River delta plain of China. *Quarterly Science Reviews* 70, 145-157.
- Zonneveld JIS, 1956: Das Quartär der südöstlichen Niederlande. *Geologie en Mijnbouw, Nieuwe Serie* 18, 379-385.
- Zonneveld JIS, 1958: Litho-stratigrafische eenheden in het Nederlandse Pleistoceen. *Mededelingen Geologische Stichting, Nieuwe Serie* 12, 31-64.
- Zuidhoff FS, 2006: *Rivierduin "Boons" kavel E7, Urk. Een waarderend veldonderzoek in de vorm van boringen*. ADC Rapport 613, ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Zvelebil M & P Dolukhanov 1991: The transition to farming in Eastern and Northern Europe. *Journal of World Prehistory* 5, 233-278.
- Zvelebil M, 2000: The social context of the agricultural transition in Europe, in: C Renfrew & K Boyle (eds.), *Archaeogenetics: DNA and the population prehistory of Europe*. McDonald Institute for Archaeological Research, Cambridge, pp. 57-79.